

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

WINSTON CHURCHILL

Autor práce: Barbora Bešťáková
Studijní obor: Regionální studia
Forma studia: Prezenční
Vedoucí práce: Mgr. Richard Říha
Katedra: Společenských věd

2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci. Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Richardu Říhovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

BEŠŤÁKOVÁ, B. *Winston Churchill* : bakalářská práce. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2011. 58 s. Vedoucí bakalářské práce : Mgr. Richard Říha.

Klíčová slova: Druhá světová válka, ministerský předseda, politika Velké Británie, Winston Churchill.

Práce analyzuje život Winstona Churchilla, jeho politickou kariéru, společenské uznání a diplomatický obraz ve světě i doma. Z této práce je jasně vidět, že byl nezapomenutelným a nepřekonatelným politikem své doby. Přesto práce poukazuje i na jeho nedostatky a chyby, kterých se ve své kariéře i životě dopustil. Tato práce je zkráceným životopisem člověka, který ovlivnil historii nejen Velké Británie, ale i celého světa. Winston Churchill dodnes ovlivňuje řadu politiků dnešní doby.

ABSTRACT

BEŠŤÁKOVÁ, B. *Winston Churchill* : Bachelor thesis. České Budějovice : The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2011. 58 p. Supervisor : Mgr. Richard Říha.

Key words: World War II, prime minister, UK politics, Winston Churchill.

The work analyses the life of Winston Churchill, his political career, social, diplomatic acknowledgement and his image in the world and in his home country. This thesis clearly shows that he was an unforgettable and distinguished politician of his time. This thesis also points out his personal faults and mistakes in his career and life. This thesis is considered to be a shortened biography of a man who not only influenced the history of Great Britain but also the entire world. Winston Churchill still affects many politicians today.

Obsah

ÚVOD	7
CÍLE A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	9
1 WINSTON CHURCHILL JAKO SOCIOLOG	10
1.1 Winston Churchill jako historik	11
2 WINSTON CHURCHILL JAKO POLITIK	13
2.1 Jeho vstup do politiky.....	13
2.2 Jeho politické působení za 2. světové války.....	17
2.3 W. Churchill jako ministerský předseda	30
2.4 W. Churchill a jeho vztah k vrcholovým politikům jeho doby	42
Churchillův vztah s Charlesem de Gaullem	42
Churchillův vztah s Adolfem Hitlerem.....	43
Churchillův vztah se Stalinem	46
Churchillův vztah s Dwightem D. Eisenhowerem.....	47
Churchillův vztah s Rooseveltem	48
3 SOUMRAK JEHO POLITICKÉ KARIÉRY	50
3.1 Příčiny jeho vzestupu a pádu.....	51
4 W. CHURCHILL A JEHO VÝZNAM Z POHLEDU VB	54
ZÁVĚR	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	57

ÚVOD

Toto téma jsem si vybrala, protože se zajímám o moderní historii, politologii, sociologii. Zároveň se zajímám Velkou Británií a vše, co s ní souvisí. Celkem logicky padla tudíž má volba na téma bakalářské práce zabývající se sirem Winstonem Churchillem. Domnívám se, že se jedná o práci navýsost aktuální, protože Churchillovy myšlenky a politické názory jsou v politice a v politické vědě neustále připomínány a uplatňovány. Sir Winston Churchill byl jednou z největších politických postav 20. století. Byl také postavou snad nejbarvitější. Tento významný muž je zdrojem inspirace a přemýšlení o politické cílevědomosti, o lidském charakteru a o politickém stylu. Churchill je symbolem politiky našeho století. Ve 26 letech vstoupil do parlamentu, když z něj odcházel tak mu bylo 89 let. Churchill byl u toho, když Evropa procházela obrovskými změnami a pohyby a zanechal na některých událostech svojí osobitou stopu. Než se stal ministerským předsedou, zastával osm různých ministerských funkcí. Když se v roce 1955 vzdal druhého úřadu předsedy vlády, tak zasedal už 55 let v parlamentu. Rozsah jeho činnosti a hlavně skutečností byl opravdu velkolepý. Churchill od začátku své kariéry projevoval nezvyklé pochopení a vidění věcí budoucích. V Churchillovi se snoubila osobní odvaha s hlubokým chápáním hrůz války a zkázy způsobené na bojích. Churchill zastával radikální postoje. Ať jako člen strany Liberální nebo jako člen strany Konzervativní. Zastával názor, že je nutné aktivní zasahování státu do zákonodárství i financí, to vše proto, aby byla zajištěna minimální životní úroveň a slušné pracovní a sociální podmínky pro všechny občany. Podílel se také na reformě vězeňství, na zavedení pojištění pro případ ztráty zaměstnání, na zavedení vdovských a sirotčích důchodů dotovaných státem, zavedení národního a zdanění nadměrných zisků atd. V dobách vnitřního napětí v zemi prosazoval Churchill smír a koalici. V mezinárodních záležitostech vytrvale usiloval o řešení stížností poražených a o vytvoření užitečných sdružení usilujících o smíření bývalých nepřátel. Po obou světových válkách usiloval o udržení síly vítězů, která by mu pomohla řešit problémy poražených a zachovat mír. Byl to právě Churchill, kdo použil poprvé výraz „summit“ pro vrcholné setkání vedoucích představitelů západního a komunistického světa. Ze všech sil se Churchill snažil podobná setkání jako instituci, která by ukončila nebezpečné konfrontace, k nimž docházela, když probíhala studená válka. Byl vnímavým a prozíravým komentátorem věcí, které se kolem něj děly. Vždy prosazoval

odvážný a perspektivně prozíravý přístup. K největším projevům jeho nadání patřily: láska k jazyku a schopnost neobyčejně mistrovsky používat slova, předkládat podrobnou argumentaci a základní pravdy, informovat, přesvědčovat a inspirovat. Churchill byl také vtipný a velkorysý. Po celý život zastával liberální postoj a další ministerští předsedové se na něho obraceli právě pro jeho smířčí schopnosti. Nenáviděl nepoctivost, vyhledávání obětí a terorizování. Churchillovo veřejné politické působení zahrnovalo skoro všechny stránky britské vnitřní i zahraniční politiky. Jeho osobní odvaha, odhodlanost a víra v demokracii se ztotožňovaly s názory celé Británie.

CÍLE A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Bakalářská práce „Winston Churchill“ se zabývá politickým, společenským, diplomatickým a v neposlední řadě literárním působením jedné z nejvýznamnějších, politických osobností moderních dějin. Cílem práce je postížení veškerých aspektů životní dráhy Winstona Churchilla avšak nejedná se o pouhou biografii, nýbrž o kritické hodnocení politické dráhy, společensko-vědní dráhy a kulturně-společenské dráhy všestranně aktivního činitele. Že se nejedná se o biografii v pravém slova smyslu dokládá i členění práce, v níž je potlačena chronologie a vyzdviženy jednotlivé obory činnosti.

Metodický postup práce zahrnoval přípravné práce tj. shromáždění a prostudování odborné literatury a pramenů a studium veškerých dostupných materiálů včetně elektronických. Následné analýze byly podrobeny veškeré nastudované poznatky a učiněny závěry, které podpořily původní domněnky, potvrdily stanovené hypotézy, avšak nás také nezdědky přiměly revidovat původní myšlenky. Veškeré hypotézy a následné závěry byly učiněny na základě detailního studia veškerých dostupných zdrojů, teorie tudíž dominovala a praktická část zastoupená případným empirickým výzkumem byla v tomto případě technicky vyloučena.

1 WINSTON CHURCHILL JAKO SOCIOLOG

Vedle celé řady společenských věd, v nichž Churchill pronikavě ovlivňoval celospolečenské dění je prvtoně třeba zmínit jeho částečný příklon k sociologii. Churchillovi sociologické myšlenky kolektivně sebrané do odborné publikace a zveřejněné v našich podmínkách jsou bohužel takřka nedosažitelné. Musela jsem proto sáhnout k méně populárnímu leč nevyhnutelnému kroku využít internetové zdroje, v nichž je možno nalézt jednotlivé Churchillovi sociologické myšlenky. V následujících řádcích proto podrobím alespoň jejich část analýzám, které naznačí Churchillovo sociologické smýšlení.

- 1) *„It's not enough what we do out best; sometimes we have to do what's requiret.“*
„Nestačí dělat to co je nejlepší, někdy musíme dělat to co se po nás požaduje.“
Z téhle myšlenky vyplývá, že někdy je lepší skromněji se podřídít požadavkům , než se držet svého byť si myslíme, že to je to nejlepší.
- 2) *„There is only one thing worse than fighting allies and bet is fighting without them.“*
„Existuje jen jedna horší věc, než boj se spojenci a to je boj bez spojenců.“
Vždycky na své straně musíte mít někoho, kdo s vámi potáhne za jeden provaz a na koho se můžete spolehnout.
- 3) *„It is a curious fact about British Islanders, who hate drill and have not been invaded for nearly a thousand years, that as danger comes nearer and grows they become progressively less nervous, when i tis imminent the are fierce, when it is mortal they are fearless.“*
Je to kuriózní fakt o Britech, nenávidí procvičování a nebyli napadeni už skoro tisíc let. Tím, že nebezpečí roste a přichází blíž, jsou méně nervózní. Když je nebezpečí bezprostřední, jsou divocí, když je smrtelné, jsou nebojácní.
Toto byl Churchillův pohled na Brity.
- 4) *„There is nothing wrong with change, if it is in the right direction.“*
Není nic špatného na změně, pokud je správným směrem. ¹

¹ Thoughts, [online]. 2011, [cit. 2. 4. 2011]. Dostupný z WWW:
<http://thoughts.forbes.com/thoughts/change-winston-churchill-there-is-nothing>,

1.1 Winston Churchill jako historik

Churchill psal nejdříve rukou, ale už dlouho před válkou začal své knihy, články, projevy a korespondenci diktovat.²

Pro Churchilla byly dějiny vždy vyprávěním o činech dobrých a špatných hrdinů, kteří jednají na pozadí bezbarvé, netečné lidské masy. Pod tímto zorným úhlem psal i dějiny druhé světové války. V centru událostí je samozřejmě on sám. Vzniká dojem, že právě Churchill byl hlavní silou odehrávajících se událostí, ohniskem světových dějin. Všechno dobré a rozumné, co bylo v letech války vykonáno, bylo vykonáno především kvůli němu. Všechno špatné se vysvětluje buď zlým Hitlerem a jemu podobných, nebo neschopností a hloupostí stáníků v Británii, Francii, USA a dalších zemí. Hledisko Druhé světové války je mnohem širší, než bylo hledisko světové krize. Ve Světové krizi Churchill líčil svůj zápas s britskými politiky, především Asquitem, zatímco ve Druhé světové válce již působí na světovém dějišti, v celosvětovém měřítku. Tentokrát již bojuje s Hitlerem, spolupracuje s Rooseveltem, vystupuje proti Mussolinimu, odhaluje japonské politiky, od roku 1941 navazuje součinnost s J. V. Stalinem a potom od roku 1943 s ním v rámci této součinnosti zápolí. Churchill se často zmiňuje o různých politicích, s nimiž udržoval styky. Některé osobnosti, které mu byly blízké, líčí pozitivně a nazývá je svými přáteli. Čtenář se však při četbě nevyhnutelně přesvědčuje, jak nesmírný rozdíl je mezi ním a těmito lidmi. Všichni vedle Churchilla vypadají jako liliputání. Druhou jednající osobou je v Churchillově Druhé světové válce Británie. Autor nelituje barev své bohaté literární palety, aby dokázal a oslavil její velikost. Srovnáme-li poslední díl Světové krize a první díl Druhé světové války, nutně nás překvapí rozdíl v tónu a v přístupu k pojetí některých událostí. V posledním díle Světové krize líčil Churchill Sovětské Rusko jako hlavního nepřítele Británie i celého lidstva. Možnost vypořádat se s tímto nepřítelem spatřoval v myšlence spojenectví s Německem a obrození jeho síly. V prvním díle Druhé světové války Churchill tvrdil, že Německo ztělesňovalo síly zla a znamenalo hrozbu pro Velkou Británii a celý svět. Odvrátit tuto hrozbu bylo možné, jak napsal, jen ve spojenectví se Sovětským svazem. Pojetí problému je tedy zcela opačné. Svě válečné paměti psal Churchill v letech, kdy se otevřeně vrátil ke své staré politice nepřátelství k Sovětskému svazu a k socialismu. Je proto logické, že jeho kniha je

² Hickman, Tom, Osobní Winstona Churchilla : Osmnáct let ve střehu, vzpomínky Churchillova bodyguarda, nakladatelství BB/art, Praha, 2007, str. 69

jakýmsi objasněním příčin spojenectví mezi Velkou Británií a Sovětským svazem z válečných let a ideologickou přípravou na přechod k zuřivé protisovětské linii, kterou bývalý předseda vlády zaujal v poválečném období.³

³ Truchanovkij, V. G. , W. Churchill, Nakladatelství Svoboda Naše vojsko, Praha, 1968, str.360-362

2 WINSTON CHURCHILL JAKO POLITIK

Winston Spencer Churchill byl jedním z největších Angličanů všech dob a vskutku renesančním člověkem. Historické publikace však mnohé z jeho dovedností a schopností opomíjejí, protože se soustředí na skutečnost, že Churchill byl voják, politik, spisovatel, řečník a státník. On byl ale také vynálezce, romanopisec, pilot, milovník koček, sociální reformátor, hazardní hráč, zedník, majitel dostihových koní, zahradník, skvělý hráč póla, malíř profesionálních kvalit, zábavný společník, otec rodiny a milenec.⁴

Parlament byl déle než padesát let Churchillovou aktivní řečnickou tribunou a základnou. Sám sebe hrdě nazýval „dítětem Dolní sněmovny“. Churchill vždy velice dbal na dodržování pravidel a zvyklostí politického života.⁵

2.1 Jeho vstup do politiky

Rodina Winstona Churchilla patřila mezi venkovskou šlechtu až do přelomu 17. A 18. Století. Poté se katapultovala mezi vysokou šlechtu díky Johnu Churchillovi, který zemřel jako vévoda z Marlborough. Byl hlavou války koalicí. Tato válka zapříčinila zlomení nadvlády Ludvíka XIV. Po tomto úspěchu se anglické dějiny dlouho nezmiňují o žádném členovi této rodiny. Winston Churchill se narodil roku 1874 v polovině viktoriánské éry. Jeho otcem byl lord Randolph Churchill. Tento muž se stal v Irsku politikem díky roztržce s princem z Walesu. Proto mezi první vzpomínky malého Winstona patří vzpomínky z Irska na atentáty členů Sinn Féin. Jako třicetiletý se lord Randolph vrátil s rodinou do Londýna a dostal místo v Dolní sněmovně. Winston měl tedy odkud čerpat inspiraci ke své politické kariéře.⁶

Winston Churchill nastoupil do školy v Harrow roku 1888. Byl svěřen do internátní péče na což už byl zvyklý z předešlého studia. Jeho otec trval na tom, aby syn nastoupil do armády. Podle jeho studijních výsledků k tomu, ale nebyl důvod, protože mohl být přijat na některou universitu. Musel tedy navštěvovat vojenskou přípravu. Winston si vedl špatně v některých předmětech, proto nepřipadalo v úvahu, aby

⁴ Delaforce, Patrick, „Jen čtyři doutníky denně!“ Winston Churchill, jak ho (asi) neznáte, nakladatelství Brána, Praha, 2007, str. 8

⁵ Gilbert, Martin, Vůle lidu : Winston Churchill a parlamentní demokracie, nakladatelství BB/art, s. r. o. , Brno, 2008, str. 154

⁶ Haffner, Sebastian, Churchill, nakladatelství Votobia, Olomouc, 1996, str. 5-9

nastoupil na některou z prestižnějších akademií. Nakonec nastoupil do Královské vojenské akademie.⁷

Po vystudování vojenské akademie nastoupil k 4. husarskému pluku. Pro Winstona však jeho působení v pluku nebylo nikterak zajímavé. Z novin se dozvěděl o vzbouření na Kubě, kam španělská vláda vysílá výpravu. Proto napsal dopis příteli svého zesnulého otce, který byl britským vyslancem ve Španělsku, v němž ho prosil, aby se mohl zúčastnit. Zanedlouho mu přišla kladná odpověď. Tato cesta ovšem byla nákladná. Rozhodl se tedy, že si bude přivydělávat psaním článků do Daily Sketch. Vzal si vojenskou dovolenou a jeho plánům nestálo už nic v cestě. Když se vrátil z cesty zjistil, že byl jeho pluk odvelen do Bangalore v Indii. Po třech měsících začal Winston žádat o své převelení do Egypta, kde jak si myslel, se schylovalo k důraznému potvrzení anglicko-egyptského nároku na Súdán. V roce 1897 si mohl vzít dovolenou. Jel tedy domů do Londýna, kde přednesl svůj první politický projev. Jeho projev se i přes jeho počáteční obavy setkal s kladným ohlasem, ale v prvních pro něj bylo obtížné to zvládnout. Své projevy si pečlivě připravoval písemně. Protože však nemohl vždy předvídat průběh diskuze, musel vypracovat několik variant, nebyl připraven na různé zvraty v průběhu rozpravy. Při přípravě parlamentních projevů projevoval Churchill nesmírnou píli a pracovitost.⁸

Těžko mohlo být pochybností o tom, že si Winston za prostředek svých politických ambicí zvolí konzervativní stranu. Nejdříve Winston přejímal „téměř slepě“ otcovi politické názory. Ale ve věku pouhých patnácti let pronesl první projev své politické kariéry na schůzi ligové habitace právě v roce 1897. V svém projevu pochvalně zmínil neústupnou zahraniční politiku vlády a její zákon o dělnickém odškodném. K nadšené odezvě publika stačilo jen zmínit otcovo jméno. Mladý Churchill však přesto váhal, jakou politickou pozici zaujmout. Ačkoli lord Randolph řady konzervativní strany nikdy neopustil, zejména ke konci svého života zaujímal stanoviska, která byla v příkrém rozporu s politikou vlády lorda Salisburyho. Když bylo Winstonovi 21 let, velmi na něj zapůsobil projev Randolphova starého přítele lorda Roseberyho, liberála, který se stal ministerským předsedou po Gladstoneově rezignaci v roce 1894. Před matkou Winston vyjádřil názor, že Británii by nejvíce prospěla fúze mezi liberálem Roseberym a bývalým liberálem Josephem Chamberlainem vznikla by tak nová středová strana, před jejímiž branami by zůstali jak „Feniani“ – čímž měl

⁷ Gilbert, Martin, Churchill : Život, nakladatelství BB/art s. r. o. , Brno, 2002, str. 37-39

⁸ Truchanovkij, V. G. , W. Churchill, Nakladatelství Svoboda Naše vojsko, Praha, 1968, str. 60-61

namysli irské nacionalisty – tak „zkameněliny“ , tedy nepokrokové části konzervativní strany. Napsal, že lord Rosebery a Joe Chamberlain by byli vhodnými vůdci toryovské demokracie.

Četba Gibbona a Macaulaye, které se věnoval v Indii, Winstonův příklon k liberalismu – či při nejmenším whigismu – ještě podpořila. Když Salisbury projevil začátkem roku 1897 zřejmou neochotou pomoci Krét’anům v jejich vzpouře proti turecké nadvládě pobouřený Winston psal z Indie matce:

„Jsem liberálem ve všem kromě jména. Mé názory vzbuzují u plukovního stolu posvátnou hrůzu. Nebyť irské samosprávy – ke které nikdy nesvolím – vstoupil bych do parlamentu jako liberál. Za daných okolností se však budu muset postavit pod prapor toryovské demokracie.“⁹

Churchill pomalu zvládal všechny stránky umění, jak pronášet politické projevy. Politikové se předháněli a zvali ho na návštěvu. Byl sám sobě náročným velitelem; kdž ho matka zvala do Skotska, odmítl odjet. Čekal ho Oldham, dokonce natrvalo. Prý by to bylo bláznivé, psal matce, kdyby si nechal ujít jakoukoli příležitost k získání poslaneckého mandátu jen kvůli potěšení nebo uvolnění. V domě na samém okraji Oldhamu si nechal zřídit hlavní stan, z něhož hodlal řídit svou předvolební kampaň. Poté se mu podařilo přesvědčit Chamberlaina, aby promluvil v jeho prospěch, což se pak stalo v jeho ruce značným trumfem.

Spisovatel Johan Hulme, jenž Churchilla sledoval v průběhu kampaně, napsal v časopise *The Temple Magazine*:

„Za normálních okolností užívá pečlivě připravené poznámky, jež jsou uspořádány podle toho, jaký účinek chce dosáhnout. Je velmi nervního založení, a tím snad lze vysvětlit sklon k přehnané gestikulaci. Jeho oblíbený postoj na pódiu, který zaujímá pokaždé, když dokončí určitý bod, spočívá v tom, že si založí obě ruce v bok a zároveň září úsměvem plným uspokojení. Jindy, když je něčím vzrušen, působí dojmem, že zatlouká slova do uší posluchačů oběma rukama, jimiž máchá nad hlavou.“¹⁰

⁹ Pelling, H. , W. Churchill , Levné knihy KMa, Český Těšín, 2006, str. 70-71

¹⁰ Gilbert, M. , Churchill : Život, nakladatelství BB/art s.r.o., Brno, 2004, str. 139-140

1. října roku 1900 se v Oldhamu konaly volby. Šlo o jedny z prvních voleb, při nichž se o poslanecký mandát bojovalo déle než tři týdny. Churchill byl úspěšný, ale jen taktak. Ve volebním obvodu, v němž se volili dva poslanci, získal největší počet odevzdaných hlasů, tj. 12 947, první z jeho liberálních vyzyvatelů, který byl tím pádem také zvolen. Churchill jenž získal o pouhých 16 hlasů méně, byl rovněž zvolen poslancem. Druhý liberální kandidát, který získal o pouhých 221 hlasů méně než Churchill, byl poražen stejně jako druhý kandidující konzervavec, jemuž bylo odevzdáno o 187 hlasů méně. Byl to výjimečně těsný výsledek.¹¹

V roce 1901 se poprvé dostal do londýnského parlamentu, působil v rámci nesmírně nedemokratického politického systému. V tehdejších všeobecných volbách ještě nemohla volit většina dospělých obyvatel – volební právo neměly všechny ženy a asi 40 % mužů, ale řada dalších disponovala nejméně jedním dodatečným hlasem. Churchill, který byl v tomto systému vychován a měl z něho prospěch, jej nikdy nepřestal považovat za zcela ideální. Ještě po třiceti letech o tehdejší britské politice napsal, že byla „*skutečnou politickou demokracií vedenou hierarchií státníků... To vše ovšem existovalo ještě předtím, než do britského politického systému, začala prosakovat bezbřehá přizpůsobivost.*“

Churchill bez potíží zapadl do výhradně mužského světa vysoké politiky, který se otáčel kolem Dolní sněmovny (obzvláště kolem kuřárny), klubů svatého Jakuba (sám byl mimo jiné členem Carlton a Turf Clubu) a slavnostních večerů politiků (po celý život s nadšením večerel mimo domov). V té době byla osobnost stejně důležitá jako politické zaměření. Churchill měl naprostou důvěru ve své schopnosti a cítil se povznesen nad pouhou stranickou politiku – viděl v sobě muže osudu, který je schopen řídit osudy milionů obyčejných lidí a rozhodovat o budoucnosti národů. Měl za to, že je politickým a vojenským géniem stejného ražení jako jeho uctívaný hrdina Napoleon, a ze všech sil se snažil co možno nejdříve předvést své schopnosti. Americký politik Henry Cabot Lodge napsal o Churchillovi prezidentu T. Rooseveltovi toto: „*Setkal jsem se s ním několikrát. Je nepochybně chytrý, ale namyšlený do té míry, že to lze stěží vyjádřit slovy nebo příměrem.*“

Mnoho dalších svědectví dokazuje, že Churchill působil dojmem muže, který se snaží lidi ovládat a je jim protivný tím, že nechce vést řeči o sobě a o politice – jediných dvou věcech, které ho v životě opravdu zajímaly. O jiné lidi a jejich názory se zřejmě nezajímal, a proto těžko navazoval užší osobní vztahy.

¹¹ Tamtéž, str. 140

I v době, kdy byl mladým začínajícím poslancem, byl jeho život ovládán výhradně politikou a postrádal téměř všechny ostatní zájmy. V parlamentu se soustředil na kritické výhrady vůči vojenské neschopnosti a na debaty o imperiálních záležitostech, obzvláště v budoucnosti Jižní Afriky. Většinu času, kdy byl pouhým řadovým poslancem, strávil Churchill psaním otcovi biografie. Jde o biografii politika ve velkém viktoriánském stylu. Když byly v Manchesteru vypsané další všeobecné volby, jeho protivníkem byl právník William Joynson – Hicks, který se později stal Churchillovým kolegou v konzervativní vládě úřadující v letech 1924-1929. Volební systém vedl k nesmírně zkresleným výsledkům – liberálové dostali necelých 50% odevzdaných hlasů, ale získali 400 mandátů, kdežto konzervativcům bylo odevzdáno 43% hlasů, ale měli jen 157 poslanců. Liberálové – a Churchill – přesto měli zůstat u moci dosti dlouhou dobu. To tedy byla ona příležitost, po níž Churchill vždy toužil – možnost jak se dostat do kabinetu a tím i ke skutečné moci a slávě.¹²

V září roku 1922 prohrála vláda Lloyda George všeobecné volby. Churchill ztratil ministerské křeslo a rovněž přišel o poslanecký mandát.¹³

2.2 Jeho politické působení za 2. světové války

4. dubna 1939 jmenuje anglický ministr letectví Winstona Churchilla - pro jeho domnělé zásluhy o rozvoj anglické letecké zbraně – „čestným komodorem letectva“. Pozvolna byl tak Churchill uveden opět na veřejné jeviště, odkud vláda ohlašuje svá opatření. S obdivuhodnou trpělivostí usiluje německá vláda o to, aby nevyřešené otázky byly rozřešeny rozumně a aby jejich řešení bylo všeobecně uznané. Poláci se ovšem chovají stále upjatěji. Jakýkoli rozumný návrh, který do Varšavy přijde zamítají. Místo diplomatické odpovědi na německé návrhy vybuchují v Nádražní třídě neopevněného německého města Beuthen blízko polských hranic polské granáty. Všude v pohraničních okresech překračují polské bandy hranice – tehdy již nemůže německá branná moc dále otálet. Neodkladně dostala Vůdcův rozkaz, aby použila zbraní.¹⁴

Německá invaze do Polska byla zahájena v pátek 1. září 1939 za úsvitu. Během odpoledne byl nařízena mobilizace britských sil a odpoledne pozval Chamberlain Churchilla ke schůzce v Downing Street č.10, na které Churchillovi nabídnul funkci v malém válečném kabinetu, skládajícím se ze 6 ministrů, většinou bez portfeje.

¹² Ponting, C. , Churchill, nakladatelství BB/art s. r. o. , Brno, 1997, str. 37-53

¹³ Gilbert, Martin, Churchill a Amerika, nakladatelství BB/art, Praha, 2007, str. 120

¹⁴ Persich, W. Churchill zblízka, nakladatelství Orbis, Praha, 1942, str. 180-184

Chamberlain také Churchilla informoval o tom, že zvažoval možnost neprodleného sestavení koalice všech velkých stran, a že již oslovil liberální a labouristické představitelé – liberálové však stále ještě váhali a souhlas labouristů se nezdál být pravděpodobný. Churchillovo jmenování do kabinetu muselo být odloženo do vyřešení této krize. Vzhledem k neochotě francouzské vlády okamžitě vyhlásit Německu válku, která byl zčásti podmíněna snahou získat čas k mobilizaci dříve, než bude vystavena leteckému útoku, mohl Chamberlain využít následující den k poslednímu pokusu o záchranu míru. Churchillovi za dané situace nezbývalo než vyčkávat ve svém bytě v Pimlicu, odkud se brzy ráno 2. září obrátil na Chamberlaina s písemným upozorněním, že průměrný věk šesti navrhovaných členů válečného kabinetu je 64 let – „pouhý rok od důchodového věku!“. Churchill sám přitom tento průměrný věk o něco překračoval.

Plánované jmenování do vládního kabinetu stavělo Churchilla do situace, za které v podstatě nemohl večer 2. září předstoupit před sněmovnu. Nálada v parlamentu byla s ohledem na závazek poskytnutý Polsku citelně proválečná a Chamberlainovo prohlášení, které neobsahovalo žádnou zmínku o zaslání ultimáta Německu, tak bylo považováno za nedostatečné.¹⁵

Neměli bychom zapomínat, že dříve v projevech i v tisku varoval, že tato válka bude pro lidstvo katastrofou. Její hrůzy s takovou jasností předpověděl už jen brilantní prorok věcí budoucích H. G. Wells. A nakonec byly ještě horší, než Churchill a Wells předpokládali. Na začátku války byl Churchill příliš zaneprázdněn, aby se mohl zamýšlet nad jejími hrůzami. Měl na starosti 1100 válečných lodí, k nimž z loděnic každý týden přibývali další. 22. Září 1914 vyřadili německé ponorky z boje v jednom dni tři křižníky. V říjnu byla potopena bitevní loď Audacious a brzy nato šly ke dnu další dva křižníky v prohrané bitvě u Coronelu. Celková ztráta na životech činila více než 4 000 mužů.

Nespokojený Churchill se pustil do typického osobního riskantního podniku. Už dříve vytvořil námořní divizi pro využití v pozemních bojích a zařídil základnu v Dunkerku s eskadrou námořního letectva a prvními verzemi tanku. Když kabinet dostal zprávu, že se belgičané chystají vyklidit Ostende a Antverpy, což by popřelo sám účel vstupu Británie do války, nařídil nadšenému dobrovolníku Churchillovi, ať se vydá do Antverp a vezme si je na starost. Churchill tak učinil a s obrovským nasazením se vrhl do práce: velel každému dostupnému muži, pod kontrolou měl každé použité dělo,

¹⁵ Pelling, H. , W. Churchill , Levné knihy KMa, Český Těšín, 2006, str. 436

improvizoval a vymýšlel nové zbraně. Hlavní stan si zřídil v nejlepším hotelu, venku nosil plášť a jachtařskou čepici a město udržel po týden, což umožnilo zajistit záchranu tří hlavních přístavů na pobřeží průlivu La Manche, nezbytných spojovacích článků mezi Británií a expedičními silami. Ale jeho návrh, že se vzdá funkce, aby mohl být jmenován velitelem britských jednotek ve městě, kabinet odmítl - přestože Kitchener jej schvaloval – a nařídil mu, ať se vrátí domů. Antverpy padly, Británie přišla o dva tisíce mužů, kteří byli buď zabiti nebo zajati, a zejména toryové a starší armádní generálové svalovali vinu na Churchilla. Ministerský předseda však Churchilla nadšeně chválil: „Je tak vynalézavý a neohrožený, to jsou dvě z vlastností, které mám nejraději.“

Churchill později napsal, že „tíha války“ naň v posledních měsících roku 1914 doléhala silněji než kdykoli jindy. Když začaly ohromné a nestále se zvětšující armády vést ve Flandrech statickou, strašnou a krvavou zákopovou válku, Churchill se obával, že se naplňuje jeho zlý sen : představa nekonečné, neskutečně nákladné, ale nerozhodné války, v níž všichni prohrají, nikdo nezvítězí a jediným výsledkem bude zkáza Evropy a jejích říší. Královskému loďstvu se s velkými potížemi podařilo potlačit Německo na moři, vyčistit vody od jeho hladinových lodí a udržet britskou námořní převahu na oceánech. Jinak zůstávalo královské vojsko nevyužito a byla mu odpírána možnost zasadit rozhodující úder.¹⁶

Na konci listopadu roku 1939 zaútočilo Rusko na Finsko, s cílem zajistit se ústupky, které by mu umožnili vybudovat na severu účinnější obranou linii. Tomuto napadení se říká „zimní válka“. Finové se bránili statečně a podařilo se jim přimět postupující ruská vojska k ústupu. Jejich úspěch byl však pouze dočasný. Finsko se obrátilo na Společnost národů, jehož rada i shromáždění v prosinci s nebývalou rychlostí odhlasovaly rezoluce odsuzující Sovětský svaz a vylučující jej ze svých řad. Během dočasného patu v bojích mezi Ruskem a Finskem začal válečný kabinet v Londýně uvažovat o možnostech, jak spojit pomoc Finsku se svým původním záměrem odříznout Německo od švédských zdrojů železné rudy. Po mnoha diskuzích, ve kterých sehrál Churchill roli „jestřába“, byl Francouzům na schůzi nejvyšší válečné rady předložen plán, který měl podle všeho naději získat jejich podporu. V Narviku mělo dojít k vylodění vojáků, maskovaných coby „dobrovolníci“, kteří měli poté projít skrz Norsko a Švédsko. Část jich přitom měla zůstat u ložisek železné rudy. Vojáci však mohli být připraveni až v polovině března a pozice finské armády byla mezitím stále horší. Norská a švédská vláda navíc nedaly najevo ochotu souhlasit s přesunem

¹⁶ Johnson, Paul, Churchill, nakladatelství Barrister & Principal, Brno, 2010, str. 58-59

spojeneckých vojáků přes své území. Nakonec Finové 13. března před Rusy kapitulovali a příležitost byla ztracena. Jedním z prvních následků této situace byl pád francouzské Daladierovi vlády a její nahrazení novým kabinetem pod vedením Paula Reynarda, což byl muž, ke kterému měl Churchill blíže než k Daladierovi.¹⁷

Nad Evropou viseli temné mraky, jež se nečekaně otevřely. Vyšlehl z nich mohutný blesk, jež zasáhl hned dvě země najednou. Německá vojska se již po několik týdnů shromažďovala na hranicích Dánska, Holandska a Belgie; obchodní lodi byly rychle proměňovány v lodi dopravní, jež pak byly zlověstně rozestavěny v baltských přístavech a v ústí řeky Labe. Německý generální štáb chce vtrhnout do Holandska. 8. dubna odhodlali se konečně britské námořní síly čelit aspoň částečně hrozícímu nebezpečí tím, že položili v norských vodách minová pole. Za soumraku dalšího dne vtrhlo německé vojsko do Dánska, jež se vzdalo sice s protestem, ale bez boje, a odtud do Norska. Němci se zmocnili hned v prvních náběhu několika norských přístavů. Na severu této země byla zahájena mezi anglickým a německým loďstvem námořní bitva o Narvik a do Londýna došlo několik nepotvrzených zpráv, že se britským silám podařilo vypudit Němce z dalších pobřežních měst. Bylo tedy velkým zklamáním pro anglickou veřejnost, když první lord admirality musel ve sněmovně tyto pověsti o vítězství popřít. Upozornil, že osud napadeného státu mohl být lepší, kdyby jeho vláda netrvala tak na své neutralitě a nevěřila slovům německého kancléře více než oficiálním varováním spojeneckých státníků.¹⁸

Od konce května roku 1940 znepokojovala veřejnost především hrozba invaze. A pro vládu byla rovněž znepokojující. První hodnocení situace, vypracované poté, co německá armáda pronikla k průlivu La Manche, vyznělo, pokud šlo o výsledek, zcela pesimisticky. Kdyby se nepříteli podařilo pevně uchytit i s vozidly na pobřeží, armáda Spojeného království, jež trpí značným nedostatkem výzbroje, by nedisponovala útočnou schopností nutnou k tomu, aby ho zahнала zpět. Během několika dnů se však ukázalo, že Hitler má v úmyslu nejdříve porazit Francii a teprve pak se vypořádat s Británií. Trvajícím odpor Francouzů způsobil, že Němci mohli začít třeba jen uvažovat o invazi přes průliv La Manche teprve ke konci července. Němečtí vojenští plánovači od začátku počítali s tím, že invazi přes průliv La Manche zahájit nemohou. Mohli jedině doufat v to, že budou moci vylodit pozemní jednotky, které obsadí zemi, jež by byla buďto už poražena nebo na pokraji porážky. Směrnice k zahájení příprav invaze „pro

¹⁷ Pelling, H. , W. Churchill , Levné knihy KMa, Český Těšín, 2006, str. 446-447

¹⁸ Richter, O.H., W.S.Churchill, nakladatelství Melantrich, Praha, 1946, str. 305-306

případ nutnosti“ byly vydány teprve 16. července 1940. Na určených místech byly postupně soustředovány jednotky, ale až do konce srpna nebyl schválen plán operace. V polovině září nebyly přípravy ani zdaleka dokončeny a Hitler nakonec odmítl riskovat vše kvůli problematickému útoku. Dvacet mil široký průliv La Manche udělal čáru přes rozpočet kontinentální mocnosti, jež neměla prostředky nutné k provedení námořní invaze. Sám Churchill nikdy nevěřil tomu, že by se invaze uskutečnila. Začátkem června řekl náčelníkům štábů, že Německo bude chtít první porazit Francii.¹⁹

Za krásného počasí svatodušního víkendu – které ve Francii v maximální míře využívala německá armáda a letectvo – se Churchill dal do sestavování své vlády. Ve svatodušní pondělí nastínil politiku nové vlády dolní sněmovně, ale nebyl si stále jistý jestli již Němci provedli svůj hlavní úder, či nikoliv. Odmítal také veškeré návrhy na využití bombardovacích sil pro čistě taktické potřeby. Prohlásil :

„Je důležité neplýtvat našimi letadly ve Francii při nepřínosných úderech na německé tanky, které se již ukázaly být v obraně proti leteckému útoku velmi zdatné. Německým tankům by se měly postavit naše vlastní tanky a dělostřelectvo. „

Nakonec bylo rozhodnuto připravit k vyslání deset perutí, zároveň však pozdržet konečné rozhodnutí o vyslání šesti z nich, a mezitím zjistit další podrobnosti o aktuální situaci. Brzy ráno dalšího dne, což bylo 15. května 1940 byl Reynaud ještě zoufalejší a telefonoval Churchillovi se vzkazem : „Bylli jsme poraženi. Prohráli jsme bitvu.“ Francouzská Devátá armáda, zajišťující frontu v Ardenách, kolabovala a německé tanky se pohybovaly zhruba 60 mil od svých původních pozic. Britský válečný kabinet se však v situaci stále ještě dostatečně neorientoval a Churchill se rozhodl odletět do Paříže a setkat se zde s francouzskými představiteli. Doprovázeli ho generál Dill, místonáčelník imperiálního generálního štábu, a také generál Ismay, vedoucí vojenského křídla sekretariátu válečného kabinetu. Tato trojice dorazila na Quai d'Orsay zhruba v půl šesté večer a shledala, že ministerstva už pálí své archivy v obavách z okupace Paříže. Genrál Gamelin jim popsal vojenskou situaci. Gamelin žádal o další britské stíhačky a Churchill, který mu již mohl přislíbit čtyři z deseti původně požadovaných perutí, nyní pověřil Ismaye, aby zavolal do Londýna a požádal o zbývajících šest. Britská vláda Churchillovu žádost schválila. Churchill poté tuto novinu oznámil Reynaudovi a Daladierovi, přespal na britské ambasádě a ráno odletěl

¹⁹ Ponting, C. , Churchill, nakladatelství BB/art s.r.o. , Brno, 1997, str. 419-422

do Londýna. Přesun perutí se však nezdařil, neboť letouny by se zde ocitly bez radarového krytí a byly by tak mimořádně zranitelné. V té době již bylo zřejmé, že je cílem radarového výpadu v první řadě Abbeville a pobřeží kanálu La Manche. Nikoliv tedy Paříž, což znamenalo odříznutí části francouzské armády a s ní i všech britských a belgických sil. 19. května začal britský velitel uvažovat o možnosti ústupu na pobřeží a evakuace po moři. To vše, protože neobdržel od francouzského velení, podle všeho neschopného dosáhnout v této otázce jakéhokoli rozhodnutí, žádné jednoznačné rozkazy. Weygand představil Churchillovi plán, na jehož základě měly francouzská První armáda a britské expediční síly postupovat na jih a napojit se na další francouzské vojsko, které by útočilo severním směrem z oblastí jižně od Sommy. V porovnání se situací, která byla při jeho poslední návštěvě se zdál být současný stav věci zvládnutelnější. Vývoj událostí však nakonec uskutečnění tohoto plánu zmařil. Útok z jižní strany Sommy se nepodařilo uskutečnit a pozice Gortova severního křídla byla ohrožena kolapsem belgické armády. Generál Gort si uvědomoval, že je poslední nadějí pro jeho armádu ústup na pobřeží u Dunkerque , a aby byl jeho manévř usnadněn bráněním jeho jižního křídla, byly večer 26. května vydány z Whitehallu rozkazy britským silám v Calais, aby bojovaly až do konce. Dunkerqueská operace nebo jinak „operace Dynamo“ se velice zdařila. Od jejího začátku 26. května do 4. června bylo do Anglie převezeno více než 338 000 britských a spojeneckých vojáků. 31. května se konalo v Paříži zasedání nejvyšší válečné rady. Na schůzi byla odsouhlasena evakuace Narviku. Tato evakuace byla navržena především Brity především proto, aby se zachránili lodě a protiletadlová děla. 10. června opustila francouzská vláda Paříž. To znamenalo, že se další schůze válečné rady, která měla být hned následující den uskutečnila v Château du Muguet. Přestože byly vypracovány plány na vybudování jakéhosi předmostí v Bretani, tak bylo jasné, že francouzský odpor nebude trvat dlouho. 14. června přesvědčil generál Brooke Churchilla k vydání rozkazu o jeho vyjmutí z francouzského velení a ústupu přes kanál La Manche. Britský válečný kabinet souhlasil s tím, že by Francie měla vyjednávat o příměří, ale jen s tou podmínkou, že se francouzské loďstvo okamžitě vydá na cestu do britských přístavů.²⁰

Po dobytí Francie a skoro celé Evropy zbývala Hitlerovi už jen Velká Británie, která zůstala jakoby osamocená. Britská armáda se ovšem po katastrofě ve Francii ocitla v troskách. Největší nadějí na odražení invaze bylo královské letectvo. Což znamenalo, že invaze nemohla začít dokud si RAF drželo převahu ve vzdušném prostoru nad

²⁰ Pelling, H. , W. Churchill , Levné knihy KMa, Český Těšín, 2006, str.462-465

jihovýchodní Anglií. Němci si toho byli vědomi a věděli také, že nejdříve musí vyhrát leteckou bitvu. Tím, že se snažili porazit nepřítele pouze leteckými operacemi, se pokoušeli o něco zcela nového. K tomuto cíli měli ovšem špatné předpoklady, pokud se na to podíváme z pohledu výzbroje a řízení. Luftwaffe byla zorganizována a vyzbrojena leteckou technikou, tak aby byla schopna poskytnout přímou podporu pozemním jednotkám, a ne pro vedení samostatné letecké ofenzivy. Útok tohoto typu musel být, ale do června připraven a prováděn. Němci nebyli schopni dospět k promyšlenému strategickému plánu pro vedení těchto bojů. Bylo to částečně také kvůli Göringovy aroganci a nesprávnému hodnocení situace. Dalším problémem bylo, že se cíle měnily tak často, že žádný nebyl úplně dosažen a britská obrana nebyla nikdy vystavena soustředěnému tlaku. Předválečné politice Baldwinovi a Chamberlainovi vlády lze přičíst, že byla Británie schopna vést velmi úspěšné obranné boje ve vzduchu. V květnu roku 1940 toho nemohla Churchillova vláda mnoho. Pokud se podíváme do důsledku tak vlastně ani nemusela. Británie byla první zemí na světě, která vybuodovala úspěšný a plně integrovaný systém protiletecké obrany. Tento systém byl založený na zachycování útočících letounů radarem a navádění stíhacích letounů vysílaných proti nim z pozemních stanovišť. To vše zajistili předválečné vlády. Tyto vlády zajistily rychlý vývoj a rozmístění systému radarových stanovišť a postaraly se rovněž o integraci těchto informací s komplexním systémem velení a řízení. Churchill měl ovšem ve vývojové fázi těchto systémů jen pohrdání. Na jeho názory naštěstí nikdo nebral ohledy a jeho vláda potom zdělila prověřený systém, který byl plně schopen nasazení. O vývoj výkonných stíhacích letounů se také postarala Chamberlainova a Baldwinova vláda. Byli vyvinuty spitfiry a hurricany, které se v mnoha ohledech vyrovnaly nejlepšímu německému typu, kterým byl letoun Me – 109. Jak Británie, tak Německo zajistili, aby těchto letounů bylo vyrobeno co dostatečné množství a byl vycvičen i odpovídající počet pilotů. Dbali také na to, aby byla vytvořena dostatečná infrastruktura, která byla nutná k jejich provozu a technickému zabezpečení.²¹

Němci začali připravovat operaci Seelöwe. Ve francouzských přístavech koncentrovali čím dál více výsadekových plavidel. Soustředili letecké síly a vyčlenili vojska ke speciálnímu výcviku. Takováto operace byla z pohledu vojenské vědy velmi neobvyklá. Tato operace byla posuzována z hlediska dosavadních zkušeností jako přechod velké řeky. To znamená, že nebyla posuzována jako velká operaci za spolupráce všech vojsk. Nebylo jasné, zda nastoupit na široké či úzké frontě. Úspěch by

²¹ Ponting, C. , Churchill, nakladatelství BB/art s. r. o. , Brno, 1997, str.422-423

byl jistý jen za předpokladu, že by bylo skutečně zničeno královské letectvo, položen minový koridor na obě křídla, ovládnuta celá pobřežní fronta dělostřeleckou clonou a zadrženo královské loďstvo v Severním moři a za pomoci Italů ve Středomoří. Ať už byla operace sebeúspěšnější, tak na moři byla vzhledem k poměru sil neuskutečnitelná. Němci nejprve chtěli v první vlně vysadit čtyřicet divizí, potom snižovali na devět divizí a nakonec dospěli jen ke třem divizím, které měli ve „svých rukách“ první úder. Němci přesunuli do Francie celé štáby, aby dosáhli bližšího kontaktu s výsadkovými vojsky. Práce byla během přesunů ochromena, což znamenalo zdržení. V plánu bylo, že všechna příprava bude dokončena v srpnu, aby bylo využito dobrého zářijového počasí. Ve štábech panoval zmatek, protože německé vojsko nebylo dostatečně vycvičeno a soustředěno. I přes všechny komplikace vydal Hitler 2. července rozkaz Göringově luftwaffe k zahájení bitvy o Anglii. Göring odjel do Francie, aby osobně řídil celou operaci. Nasadil 2669 bojových letadel, což znamenalo, že denně vzlétalo nad britské území přes 400 bombardérů. O vyčištění Kanálu usilovali v první fázi, ale již 24. srpna soustředili všechny hlavní síly na Londýn. Královské letectvo ovšem i přes své omezené možnosti bojovalo velmi statečně. Piloti vzlétali i k několika bojovým letům denně. Mezi piloty královského letectva byli i českoslovenští letci, kteří také bojovali statečně. V rozhodující den bitvy o Anglii, což bylo 15. září, seděl Winston s Clementine na hlavním štábu RAF. Sledovali na velké mapě souboj leteckých eskader. Němci nalétávali na cíle ve velkých vlnách. Britští piloti sotva stíhali natankovat palivo a už museli letět znovu. Bomby dopadali jak na královský palác, tak do okolí Downing street i do okolí parlamentu. Winston s neklidem sledoval bitvu. Když se ptal Winston hlavního leteckého maršála, co mu zůstalo v záloze, tak se dozvěděl, že nic. Ovšem bitvu o Anglii luftwaffe nevyhrála. Už v říjnu rozptylovala své nálety na průmyslová střediska a koncem roku bombardování úplně zastavila. Hitler si od začátku není jist o úspěchu operací. Netuší, že v polovině září jsou Angličané na dně. Odmítá dát Göringovi nová letadla z Polska k poslední a konečné ráně. Generálům tvrdí, že invazní přípravy obnoví z jara dalšího roku, ale v hlavě už má jiný plán. Tím novým plánem bylo porazit Anglii v Rusku. Ke konci roku už pracují německé štáby na operaci Barbarossa. Pro Anglii to znamenalo, že byla pro tuto chvíli zachráněna.²²

Churchill se dozvěděl z dešifrované zprávy německého letectva, že probíhají přípravy na vpád Němců do Řecka. Řekům se prozatím podařilo odrazit italský útok a zahnat je zpět za albánskou hranici. Při zasažení Německa by došlo ke změně

²² Matějka, Jaroslav, Život sira Winstona, nakladatelství Svoboda, Praha, 1968, str. 361-364

v poměru sil v celé oblasti Balkánu a východního Středomoří. Němci dokončili plány na vpád do Řecka a na uzavření spojení s Jugoslávií. Nezdar a úspěchy se hrnuly jeden za druhým. Německá armáda už několik měsíců shromažďovala své síly podél německo-sovětské hranice. Některé z nich byly přesunuty na Balkán, aby donutili Jugoslávii k uzavření paktu s Německem. 22. března poslal Churchill jugoslávskému premiérovi zprávu, aby zachoval neutralitu. Zpráva se ovšem minula účinkem, protože premiér Jugoslávie odjel dva dny nato do Berlína a podepsal pakt s Hitlerem. Když byl pakt podepsán, byl silám okupující Balkán vydán rozkaz, aby se vrátili na sovětskou hranici. Po svržení proněmecké vlády v Bělehradě začal Hitler připravovat vpád do této země a součástí jeho rozkazu bylo i odvolání dřívějšího rozkazu (aby se tři tankové divize přesunuly zpět na hranici SSSR). Mezitím byl Hitler připraven o Jugoslávii. Odvolání předchozího rozkazu bylo oznámeno tajnou rádiovou zprávou, kterou Britové dešifrovali a Churchill se seznámil s jejím obsahem. Z ní vyplývalo, že Němci zahájili shromažďování sil na sovětské hranici. Od 2. dubna dostával Churchill dešifrované tajné zprávy Němců, ze kterých vyplývalo, že bezprostředně chystají vpád do Řecka a Jugoslávie. Churchill si je přečetl a okamžitě informoval nového jugoslávského premiéra. Podle těchto dešifrovaných zpráv zjistil, že je chystaný útok naplánovaný na 6. dubna. Toho dne opravdu Němci zaútočili na Bělehrad. Zde se odehráli jedny s nejhroznějších náletů, při kterých zemřelo několik tisíc civilních osob. Byl proveden i nálet na přístav Pireus, ve kterém bylo kotvilo šest lodí s britským válečným materiálem. Všechny byly potopeny. Sedmá loď explodovala, protože na ní bylo naloženo 200 tun výbušnin a zničila všechna přístavní zařízení. 9. dubna v dopoledních hodinách vstoupili Němci do Soluně. Dne 13. dubna obsadili německé jednotky Bělehrad a v Řecku zahájili Němci útok na linii na řece Aliakmon. 17. dubna kapitulovala jugoslávská armáda do rukou Němců. Následujícího dne spáchal v Athénách sebevraždu řecký premiér. Britský válečný se mezitím rozhodl, že stáhne vojáky z řeky Aliakmon a přesune je na Krétu. 24. dubna byla zahájena evakuace britských jednotek z Řecka.²³

Veškeré britské úsilí vytvořit frontu na Balkáně se opíralo o jistotu, že Británie udrží pouštní křídlo v severní Africe. To mohlo být provedeno v Tobruku, ale Wavellův rychlý postup na západ a dobytí Bengházi vydal Britům do rukou celou Kyrenaiku. Naprosté zničení italských sil v Kyrenaice a dlouhé vzdálenosti, které by nepřítel musel urazit po silnici, než by mohl shromáždit čerstvou armádu, přesvědčili Wavella, že si na

²³ Gilbert, M. , Churchill : Život, nakladatelství BB/art s.r.o., Brno, 2004, str.632-642

nějakou dobu může dovolit hájit toto území se skromnými silami a zároveň vystřídat osvědčené vojáky těmi méně vycvičenými. Ovšem na scéně se objevil Erwin Rommel. Tento muž bojoval už za 1.sv.v. Ve 2.sv.v. byl jmenován velitelem vůdčova polního velitelství pro polské tažení. Posléze byl jmenován velitelem 7. tankové divize XV.sboru. Této divizi se přezdívalo „fantomové“, protože tvořila hrot německého průlomu francouzské fronty. Jeho počiny ve válce vedly k tomu, že byl počátkem roku 1941 jmenován velitelem německých jednotek vyslaných do Libye. Během celého afrického tažení prokázal Rommel , že je mistrem v použití mobilních svazků. Byl skvělým vojenským hazardním hráčem, který zvládal zásobovací problémy a nesnášel odpor. 2. dubna byla skupina podpory britské 2.obrněné divize vyhnána padesáti nepřátelskými tanky. Britové museli díky Rommelovi ustoupit do okolí Benghází. Britské obrněné jednotky vystavené německému útoku byly dezorganizovány a došlo v nich k vážným ztrátám. Pod jediným úderem a prakticky za pouhý den se zhroutilo celé pouštní křídlo. Na tomto křídle závisela všechna rozhodnutí a expedice do Řecka, která už takhle disponovala jen nepočatými silami. Obsazení ostrova Rhodos, jež tvořilo významnou část britských plánů v Egejském moři, přestalo být možné. Ke všem neúspěchům se přidalo, že se generálporučík Naeme a O'connor museli vzdát Němcům. To se stalo při ústupu z Benghází. Britové se dále rozhodli hájit libyjská pevnost Tobruk, jež představoval bránu ke vstupu do Egypta. Wavell tam i 8. dubna odletěl a vydal rozkazy k hájení pevnosti. Útoky na pevnost byly odraženy a dvě nabídky kapitulace, z nichž jednu podepsal Rommel osobně, byly odmítnuty. Nakonec byl Tobruk uchráněn a vytrvalý nepřítel se musel smířit s tím, že byl poprvé poražen.²⁴

Churchillův osobní tajemník se zeptal Churchilla před napadením SSSR, zda pro něj jako pro největšího nepřítele komunistů nebude podpora Sovětského svazu ve válce proti Německu znamenat ústup od svých zásad. Churchill mu odpověděl :

„Vůbec ne. Mám jen jeden cíl, totiž zničit Hitlera, což velmi zjednodušuje můj život. Kdyby Hitler vtrhl do pekla, přinejmenším bych se v Dolní sněmovně vlídně vyjádřil o ďábloví. „

Dne 22. června 1941 bylo SSSR přepadeno Německem. Pochopil dříve než jeho kolegové, že zárukou záchrany Británie je vojenské spojení se SSSR a s USA. V červnu roku 1941 se rozhodl spojit válečné úsilí s SSSR. Winston se projevil jako

²⁴ W.Churchill, Druhá světová válka, nakladatelství Lidové noviny, Praha, 1993, str. 200-212

velký státník. Churchill pochopil, v čem spočívají základní potřeby jeho země, co za daných okolností těmto zájmům nejvíce odpovídá, a provedl v britské politice i ve své vlastní činnosti prudký obrat. Winston Churchill byl velkým nepřítelem SSSR, jako nikdo jiný ve Velké Británii, ale odhodlal se k tomuto obratu, protože ze situace, ve které byla jeho země na jaře roku 1941 nebylo jiné východisko. K úplnému pochopení jeho stanoviska k SSSR musíme mít na zřeteli jeho prohlášení : *„Nacistický režim je nerozeznatelný od nejhorších rysů komunismu...Za posledních 25 let nebyl nikdo důslednějším odpůrcem komunismu než já. Neodvolám ani jediné slovo, které jsem o něm řekl.“*

Toto prohlášení má zásadní význam. Churchill veřejně a před celým světem prohlásil, že i nadále zůstává důsledným nepřítelem společenského zřízení v SSSR. Zformuloval také program své činnosti v rámci rýsujícího se spojení se Sovětským svazem. Tím uklidnil nejreakčnější hlasy ve Velké Británii a v USA ohledně charakteru své politiky vůči SSSR. Tímto stanoviskem se nutně muselo zkomplikovat navázání spojeneckých vztahů s SSSR. Vstup SSSR do války sliboval Británii značné oslabení německé armády na ruských bojištích. S vítězstvím SSSR ovšem Británie nepočítala, a proto vyčkávala s praktickou pomocí Sovětskému svazu. Dohoda o společných akcích vlády SSSR a vlády Velké Británie ve válce proti Německu byla podepsána 12. července. Podle této dohody se obě strany zavázaly poskytnout si navzájem všestrannou pomoc a podporu v této válce. Zavázaly se také, že nebudou jednat s Německem a neuzavřou s ním zvláštní mír. Churchill navazování britsko-sovětských vztahů ne vždy napomáhal. Vstup SSSR do války radikálně změnil celou světovou situaci. Churchill se v srpnu 1941 sešel s Rooseveltem, aby stanovili společný postup za jiných, nových podmínek. Byla zahájena první válečná konference prezidenta USA a britského ministerského předsedy. Na konferenci bylo rozhodnuto pomoci SSSR dodávkami zbraní a strategických surovin. Bylo to však zásadní rozhodnutí, jehož realizace závisela na dalším průběhu bojů na sovětsko-německé frontě. Churchill s Rooseveltem zformulovali Atlantickou chartu, níž prohlásili, že Velká Británie a USA usilují o spravedlivý a demokratický mír, který má následovat po vítězství nad Německem a jeho spojenci. Oba státníci dospěli k názoru, že po válce mají být všechny země odzbrojeny, zatímco VB a USA si mají své zbraně nechat a diktovat poválečné mírové uspořádání.²⁵

²⁵ Truchanovkij, V. G. , W. Churchill, Nakladatelství Svoboda Naše vojsko, Praha, 1968, str.291-293

Hitlerův vpád do Ruska změnil hodnoty a vztahy celé války. Německá frontová linie se táhla podél celé hranice od Baltu po Černé moře. Začala se uskutečňovat operace Barbarossa. Tato operace znamenala rozdělení německých sil do tří armád. První byla skupina armád Sever, ta měla postupovat z Východního Pruska na Leningrad. Další byla skupina armád Střed, která měla ze severního Polska směrem na Smolensk. Poslední skupinou byla armáda Jih, která měla proniknout z jižního Polska k dolnímu Dněpru. Ačkoli se Rusové početně téměř vyrovnali německým vojskům, byli okamžitě vrženi zpět díky tankovým vojskům a letectvo také utrpělo velké ztráty. Rusko měla výhodu hloubky, a ta se měla stát znovu její spásou. V prvním měsíci se Němci prodrali tři sta mil do ruského vnitrozemí a padl Smolensk. Nepodařilo se jim ovšem proniknout do Leningradu a Kyjevu, ty stále ještě zůstávali v ruských rukou. Na konci července došlo k názorovému konfliktu mezi Hitlerem a vrchním velitelem armády Brauchitschem, ten zastával názor, že Tomošenkova skupina armád stojící před Moskvou, tvoří jádro ruských sil a měla by být poražena první. Potom by podle něho měla být dobita Moskva, protože je z vojenského, politického i hospodářského hlediska hlavním centrem celého Ruska. Hitler byl ovšem důrazně proti. Přál si získat území a zničit ruská vojska na co nejširší frontě. Požadoval na severu obsazení Leningradu a na jihu obsazení průmyslové Doněcké pánve, Krymu a přístupové cesty k ruským ropným ložiskům ležícím za Kavkazem. Podle Hitlera mohla Moskva prozatím počkat. Po důrazné výměně názorů Hitler zvrátil rozhodnutí svých vojenských velitelů. Skupina armád Sever, posílená ze skupiny Střed, dostala rozkaz rozvinout operace proti Leningradu. Skupina armád Střed dostala příkaz přejít do defenzivy. Kromě toho jí bylo nařizeno vyslat jednu tankovou skupinu na jih, aby vpadla do boku Rusům, kteří byli Rundstedtem právě pronásledováni přes Dněpr. V této akci Němci dosáhli svého. Počátkem září se v trojúhelníku Konotop – Kremenčup – Kyjev vytvářel obrovský kotel ruských sil a v zoufalých bojích, jež trvaly až do konce měsíce, padlo nebo bylo zajato přes půl milionu mužů. Na severu se však nemohli pochlubit žádným podobným úspěchem. Leningrad byl sice obklíčen, ale nebyl dobyt. Hitlerovo rozhodnutí nebylo správné. Potom obrátil mysl i vůli zpět na střed fronty. Obléhatelé Leningradu dostali rozkaz vyčlenit mobilní sílu a část své letecké podpory, aby posílili obnovený nápor na Moskvu. Tanková skupina, která byla vyslána na jih se vrátila zpět, aby se také podílela na tomto útoku. Koncem září byla scéna opět připravena k dříve zamítnutému náporu vedenému středem, kdežto vojska na jihu postupovala dál na východ, odkud by se jim otevřela cesta na Kavkaz. Německé armády byly natolik silné, že se po několik měsíců

zdálo, že mohou udržovat hrozbu invaze do Anglie a zároveň se valit hlouběji do Ruska. Téměř všichni vojenští odborníci zastávali názor, že ruská vojska budou brzy poražena a do značné míry zničena. Skutečnost, že ruská vláda dopustila, aby bylo sovětské letectvo zaskočeno na svých letištích a sovětské vojenské přípravy nebyly ani zdaleka dokončené, jim připravila špatný začátek. Ruská vojska utrpěla hrozná ztráty. Navzdory hrdinskému odporu, kompetentního despotického řízení války, naprosté neúctě k lidskému životu a zahájení bezohledné partyzánské války v týlu postupujících Němců došlo k všeobecnému ústupu do hloubky asi čtyř nebo pěti mil na jih od Leningradu. Síla sovětské vlády, statečnost Rusů, obrovské rezervy lidských zdrojů, nesmírná rozloha jejich země a krutost ruské zimy – to vše byly faktory, které nakonec zničily Hitlerovy armády.²⁶

²⁶ W.Churchill, Druhá světová válka, nakladatelství Lidové noviny, Praha. 1993, str.373-389

2.3 W. Churchill jako ministerský předseda

Winston Churchill byl ministerským předsedou dvakrát. Poprvé byl ministrem od 10. května 1940 – 27. července 1945. Podruhé od 26. října 1951 – 7. dubna 1955. V podvečer 10. května se odebral Churchill do Buckinghamského paláce. „Předpokládám, že nevíte, proč jsem pro vás poslal,“ zeptal se ho král. „Sire to si nedovedu představit,“ zněla Churchillova odpověď. Král se zasmál a pak mu řekl: „Chci vás požádat, aby jste sestavil vládu.“ Churchillovo bezmocné čekání, jež trvalo osm a půl měsíce, bylo tedy u konce. Splnilo se mu celoživotní ctižádostivé přání. Než odjel z Buckinghamského paláce, předložil králi jména některých lidí, s jejichž účastí ve své vládě počítal. Měla to být vláda, v níž našly své zastoupení všechny politické strany, neboli jak ji sám rád nazýval – velká koalice. Zatímco Churchill hovořil s králem, jeho syn Randolph dostal ve vojenském výcvikovém prostoru rozkaz, že má zavolat do Admiralty House. Tam ho přepojili k jednomu z otcových osobních tajemníků, který se vyjádřil stručně :

„Mám vám říct jen to, že se váš otec odebral do paláce a až se vrátí, bude už ministerským předsedou.“

Když se 10.května roku 1940 setmělo, byl už Churchill ministerským předsedou. Po letech vylíčil, že toho večera, když šel spát říkal si následující:

„Cítil jsem pocit nesmírné úlevy. Konečně jsem měl autoritu potřebnou k vydávání směrnic na celé scéně. Připadal jsem si, jako bych kráčel ruku v ruce s osudem, a zároveň jsem byl přesvědčen, že celý můj předcházející život byl pouhou přípravou na tuto hodinu a na tuto zkoušku.“

Přesto se proti jeho nástupu do ministerského úřadu projevil v konzervativních kruzích určitý odpor. Lord Davidson se vyjádřil, že Toryové Churchillovi nedůvěřují. Rodina, přátelé a rozsáhlý okruh stoupců se však z Churchillova převzetí funkce radovali.²⁷

Jako ministerský předseda a ministr obrany měl Churchill od května roku 1940 do července roku 1945 v rukou obrovskou moc. Tak rozsáhlou mocí po tak dlouho v tak koncentrované podobě pravděpodobně nevládl žádný jiný státník v britské historii. Zjevný neúspěch s finskou válkou a posléze porážka v Norsku vyvolaly mezi britským lidem hluboké rozhořčení nad Chamberlainovou vládou. Taylor si myslel, že britský lid odsuzoval lidi nahoře, hlavně tedy Chamberlaina, ale zároveň projevoval nadšení pro

²⁷ Gilbert, M. , Churchill : Život, nakladatelství BB/art s.r.o., Brno, 2004, str.594-595

Churchilla. Celá britská veřejnost pochopila, že se Chamberlainova vláda přežila. Tato skutečnost, která se zmocnila veřejnosti se rozšířila i na parlament. Nejen labouristé, liberálové a Churchillovi přívrženci mezi konzervativci to pochopili. K tomuto názoru dospěli i loajální Chamberlainovi stoupenci z řad konzervativních poslanců Dolní sněmovny. Znepokojení konzervativci vytvořili dozorčí výbor, jehož členy byly asi dvě desítky nejvýznamnějších poslanců Dolní sněmovny a členů Sněmovny lordů. Tento výbor vedl lord Salisbury. Členové výboru se soustavně scházeli, aby si vyměňovali názory. Při jednání Dolní sněmovny o činnosti vlády četní řečníci prohlásili, že její nekompetentnost se již plně projevila, což znamená, že vláda musí odstoupit. Churchill nevystoupil v rozpravě proti Chamberlainovi. Nešlo jen o to, že jako člen vlády nesl kolektivní odpovědnost za její činnost a byl stejně jako všichni vinen za neúspěchy, které postihly Velkou Británii v Norsku. Churchill hrál jemnou a opatrnou politickou hru. Potřeboval konzervativcům ukázat, že je spolehlivý a že mu můžou v těžké chvíli důvěřovat. Proto se dokonce pokoušel hájit Chamberlaina a zdůrazňoval vlastní odpovědnost za nezdařilý průběh. Při hlasování o otázce důvěry vládě dostal Chamberlain většinu 81 hlasů. Byla to nesmírná porážka, protože obvykle podporovala vládu většina 240 poslanců. Konzervativci hlasovali proti nebo se zdrželi hlasování, což ovšem taky znamenalo výraz nespokojenosti s vládou. Výsledky hlasování ukázali, že vláda musí odstoupit. V zemi a v parlamentě panovala taková nálada, že Chamberlainovým nástupcem ve funkci premiéra mohl být jen Churchill. Chápal to, ale taky věděl, že Chamberlainovi a mnoha jiným konzervativcům jeho kandidatura nevyhovuje. Konzervativcům se nelíbil jeho autokratismus. Pamatovali se na jeho urážky, jimiž je mnoho let zahrnoval. Konzervativcům by byl ve funkci předsedy vlády vyhovoval jejich člověk, klidný a spolehlivý, kdokoli z řad stoupců mnichovské politiky. Chamberlain vystoupil s myšlenkou ať vládu vytvoří lord Halifax – „kníže usmířovatelů“, jak ho nazval Taylor. Vůdce labouristů Attlee se zpočátku k Halifaxovi přikláněl. Byl to velmi důležitý faktor, neboť za daných okolností bylo nutno vytvořit koaliční vládu, do níž by vedle konzervativců vstoupili také labouristé a liberálové. Největší překážkou na Halifaxově cestě do Downing street 10 byl Churchill. Veřejné mínění bylo naladěno na Churchilla jako ministerského předsedu. On sám však nemohl energicky vyhlásit svůj nárok na křeslo předsedy vlády a to ze dvou důvodů. Prvním důvodem bylo, že opakovaně veřejně tvrdil, že za mimořádných podmínek, které nastaly v souvislosti s válkou, je ochoten sloužit své zemi pod vedením kohokoli. Druhým důvodem bylo, že kdyby přímo požádal o místo premiéra, Konzervativní strana

nebo při nejmenším její špičky by to přijaly odmítavě. Rozhodnost mohla celou věc jen pokazit. Za této složité situace se na scéně objevil lord Baeverbrook, milovník zamotaných politických problémů a intrik. Byl chytřejší než Chamberlain a jiní konzervativní předáci. Beaverbrook chápal, že vzhledem k diskreditaci Konzervativní strany v očích lidu, k nezdarům Chamberlainovi politiky a ke zvýšené Churchillově autoritě je v zájmu konzervativců samých učinit Churchilla předsedou vlády, a tak od sebe odvrátit nespokojenost lidových mas. Přesvědčoval proto Churchilla, že musí aktivně vyhlásit nárok na funkci premiéra. Churchill však postupoval opatrně a odmítal jednat podle Beaverbrookova doporučení, jež podporovali někteří další politikové. Když však labouristické vedení věc posoudilo a vyslovilo se v jeho prospěch řekl Beaverbrookovi, že může učinit jedno : bude-li mu nabídnuto, aby sloužil pod Halifaxovým vedením, neřekne ano ani ne. Konzervativci dali Churchillovi do rukou moc krajně neochotně.²⁸

Churchillův nástup do premiérské funkce někteří vnímali jako vítězství veřejného mínění nad tradicionalismem. Jak napsal A. J. P. Taylor:

„Nakonec lze jeho úspěch přičíst skutečnosti, že povolal veřejnost proti těm nahoře.“ Jistě nemůže být pochyb o tom, že ti nahoře si přáli – byla-li změna nezbytná – , aby Chamberlaina vystřídal Halifax. Chamberlain a jeho stoupenci dávali Halifaxovi přednost proto, že jim byl koneckonců bližším kolegou než Churchill, a navíc byl také svázán s mnichovským vypořádáním. Labourističtí vůdci zase měli větší porozumění pro Halifaxovy názory ohledně ústavních změn v Indii a král musel mít na paměti, že Churchill se při abdikací krizi postavil za jeho bratra Eduarda. Pravdou nicméně zůstává, že dokonce i Churchillovi nejbližší političtí spolupracovníci se domnívali, že jej ze zastávání této důležité funkce diskvalifikuje jeho nedostatek úsudku a Eden vyjadřoval už koncem října roku 1939 značnou nespokojenost s Churchillovým přístupem k otázkám, které se ho jako ministra pro dominia týkaly. Byl údajně naprosto zklamán Winstonovým přístupem k Irsku – přál by si obsadit přístavy a vystrnadit Irsko z impéria!.... K Indii zaujímá zrovna tak špatný postoj.²⁹

Po jmenování do funkce premiéra jakoby všichni zapomněli na krkolomné zvraty jeho politické kariéry, prohry, pády, chyby i pochyby, které vyvolávala po léta tato zvláštní a protikladná osoba. Generálové vyjadřovali po straně nepokoj a obavy. Znaly Winstona z Admirality a věděli, jaká je s ním těžká práce. Na organizaci

²⁸ Truchanovkij, V. G. , W. Churchill, Nakladatelství Svoboda Naše vojsko, Praha, 1968, str. 272-274

²⁹ Pelling, H. , W. Churchill , Levné knihy KMa, Český Těšín, 2006, str.454-455

a plánování nikdy moc nebyl. Stále žádal akci. Byl netrpělivý, popudlivý a jeho strategické koncepce jim dělaly těžkou hlavu. Poslanci však propadli nadšení. Pacifista James Maxton v hlubokém pohnutí ujišťoval sněmovnu:

„Jeho osobnost, a to nemůže nikdo popřít, je skvělá. A bylo snad psáno v knize osudu, možná už na bojišti v Blenheimu, že bude jednou prvním ministrem této země pro štěstí nás všech.“

Bývalý vůdce národní koalice z první světové války David Lloyd George přivítal nového premiéra srdečnými slovy:

„Blahopřeji zemi k jeho povýšení na úřad ministerského předsedy právě v tomto velmi kritickém a strašném okamžiku. Smím – li se odvážit tak říci, myslím, že panovník volil moudře. Všichni známe skvělé duševní nadání ctihodného poslance, jeho neochvějnou rozvahu, jeho hlubokou znalost války a jeho zkušenost v jejím vedení a řízení. Bude toho všeho nyní zapotřebí. Myslím, že je štěstí, že se mu dostalo postavení nejvyšší autority, a nevím, zda je to věc, k níž se má blahopřát. Spíše naopak. Vykonává své odpovědné postavení ve vážnějším okamžiku a v dobách většího nebezpečí, než jakému britský ministr kdy čelil. My všichni mu z hloubi duše přejeme vše dobré. Přátelé svobody a lidských práv na celém světě mu přejí Boží požehnání.“³⁰

Churchill sršel vitalitou. Když byl přítomen, tak ministerstvo námořnictva jen bzučelo „elektřinou“. A naopak, když byl mimo, tak bylo „mrtvé“. Jeho energie byla fenomenální, obvyklou denní práci udržovaná a po léta tak vylepšovaná, že jemu sloužila a spolčnický vyčerpávala. Většinu času strávil na cestách, při inspekcích flotily, jejích námořních základen a skladů. Každé úterý, snad také proto, aby si rozšířil svoji politickou základnu, pořádal na ministerstvu oběd, na který zval řadu významných osobností, včetně politiků, s nimiž se ještě nedávnou nesnášel. Tlakům přeplněného pracovního programu čelil nejen mimořádně zdravým kořínkem, ale rovněž hladkým chodem mechanismu svého úřadu. Platilo to zejména o oddělení map, řízeném kapitánem Richardem Pimem, jenž vedl denní přehled o vývoji válečných událostí. Churchill rovněž jmenoval Lindermanna do čela důvěrné statistické sekce, jejíž mandát zdaleka přesahoval záležitosti námořní války. Ačkoli existovalo podezření, že Lindemann některá fakta přečerpával z Whitaker's Almanack, nebo z nějaké jiné příručky a zásoboval Churchilla spíše nesmyslnými než rozumnými radami, jeho bližší vztah k Churchillovi mu dovoľoval vyvíjet na ministra námořnictva takový vliv, jaký byl dopřán jen málokomu. Jako jiní podnikaví, ctižádostiví a úspěšní ministři

³⁰ Matějka, Jaroslav, Život sira Winstona, nakladatelství Svoboda, Praha 1968, str.355-356

i Churchill těžil z doporučení svých oficiálních expertů. Ovšem schopnosti těchto lidí přizpůsoboval své vůli. Jejich úkolem bylo mu dělat průvodce. Ale jeho povaze by se zcela vymykalo, kdyby se měl pokorně podrobovat jejich radám. Někdy překročil meze jejich možností a s bezstarostností sobě vlastní, která mu již v minulosti hodně překážela, urážel nejen jejich úřednickou citlivost, ale i jejich normální myšlení. Churchillovým hlavním zaměřením byla přirozeně vysoká strategie. Už se s ní dostal do styku, ale rozpustilý duch, který v něm dřímал, snad poháněn prorockou intuicí, očekával více vzrušující scénáře, než jaké poskytovala „podivná válka“. Churchillův temperament se nehodil do tempa „podivné války“. Ve válečném kabinetu říkal: „Zatímco Němci házejí bomby, my pouze letáky“. Už z tohoto chladného úsudku vyplývalo, že by si Británie neměla rozšiřovat počet nepřátel. Nebyl tedy důvod zbytečně provokovat Itálii nebo Japonsko k válečným akcím. Churchill se nevzdával ani naděje na obnovení vztahů se Sovětským svazem. Je paradoxem, že získal i určitou výhodu z nacisticko-sovětského dělení východní Evropy. Tento pakt považoval jen za krátkodobé příměří, které vyostří historický konflikt mezi Germány a Slovany. Ruská politika, jak říkal ve svých veřejných vystoupeních, „je hádanka zahalená do tajemství uvnitř záhady, ale historické životní zájmy Ruska“, pokračoval, se nikdy nesmíří s tím, že by byly slovanské národy v područí nacismu.³¹

Na přelomu roků 1940-1941 se z Churchilla stal muž osudu. Tento rok je světovým Churchillovým rokem. Co ale v tomto roce opravdu dělal, jak zvrátil osud? Jak bylo řečeno jeho podíl na vítězné anglické obraně roku 1940 se nesmí přeceňovat. Jeho skutečné činy byly jiné, neobdivované. Rozhodující byly čtyři : vyřazení všech prominentních politiků appeasementu; státní převrat – tak je totiž nutno tu záležitost nazývat; bezohledně kupředu hnaná industriální mobilizace, která z Anglie během půl roku udělala pevnost, z níž na všechny strany trčely zbraně, ale také bankrotující zemi; a soukromá korespondence s prezidentem Rooseveltem, ve které s vyloučením všech diplomatů, ministrů zahraničí a parlamentů byla ukována anglicko-americká aliance. Prvním důležitým činem bylo vyřazení všech zastánců appeasementu – a tím už předem vyloučení všech možností kompromisního míru – vykonal Churchill s politickým mistrovstvím a elegancí, u něho neobvyklou. Střepinový soud nad „provinilými muži“, jak byl levicí tenkrát vášnivě požadován, odmítl. Winston velkoryse prohlásil: „*jestliže přítomnost chce soudit minulost, ztratí budoucnost*“. Dal všem prominentům z dob appeasementu vysoké úřady, které je plně zaměstnaly, ale současně odsunulys neškodné

³¹ Rose, Norman, Churchill - Nepoddajný život, nakladatelství Agentura cesty, Praha, 1995, str.237-240

vedlejší koleje. Tito lidé stále ještě představovali elitu konzervativní strany. Jeden se stal ministrem spravedlnosti, další ministrem školství (ten měl úkol uskutečnit důkladnou školskou reformu, což také vykonal i přes to, že byla válka), jiný byl vyslán do Madridu jako vyslanec. Nejdůležitější ze všech lord Halifax, který byl stále ještě Churchillovým rivalem byl nejprve ministrem zahraničí a potom byl vyslán jako vyslanec do Washingtonu. Sice mu byly zanechány mimořádné pocty a formálně zachováno jeho křeslo ve válečném kabinetu, ale byl pryč. Když zemřel Chamberlain, tak se Churchill postaral o to, aby ho nepřiliš nadšení konzervativci zvolili předsedou strany. Podle toho, jak se věci na podzim roku 1940 měly, jim nezbylo nic jiného. Churchill tak měl stranu, která ho nikdy neměla ráda a která jako jediná i teď mohla jeho politiku zničit, v hrsti. Této strany se nepustil patnáct let. Druhým jeho důležitým činem bylo, že ze sebe udělal generallisima. Churchill parlament pilně navštěvoval a válečný kabinet, který vytvořil zcela konvenčně z nejdůležitějších politiků všech stran, vyzvedával vždy znovu se zdůrazňovanou skromností jako nejvyšší instanci a sbor, kterému přísluší rozhodovat. Ale současně sám sebe jmenoval „ministrem obrany“. Byl to geniální taktický krok, protože to byl úřad, který dosud neexistoval a jehož kompetence nedefinoval. Ve skutečnosti z něho tento úřad udělal generalissima. Nejen, že degradoval ministry války, námořnictva a letectva na pouhé pomocné a správní úředníky. Jako ministr obrany převzal mlčky předsednictví nad šéfy štábů všech druhů zbraní. Udělal se tedy nejvyšším válečným velitelem a šéfem všech šéfů generálních štábů. Což znamenalo, že ministerský předseda Churchill ochránil generallisima Churchilla před všemi rušivými politickými pokusy. Jako ministerský předseda řídil vše lehkou rukou. Ovšem jako generallismus řídil vše železnou pěstí. Churchillovým třetím činem byla téměř překotná a s krajní bezohledností poháněná totální mobilizace. Jeho první návrh zákona, který byl přijat, dával každou osobu a majetek bezvýhradně k dispozici vládě pro válečné účely. Čtvrtým a nejtěžším činem bylo zapojení Ameriky do anglické války.³²

Podruhé se stal Churchill ministerským předsedou 26. října 1951. Nepříznivá situace v zemi a ve straně přiměla labouristickou vládu, aby vypsala na 25. Října 1951 předčasné parlamentní volby. Hlavní věcí, o kterou ve volbách šlo, byla otázka války a míru. Britskému lidu se zprotivili labourističtí ministři, kteří se stavěli jako socialisté, jednali však jako obyčejní imperialisté. Jejich činnost lid zklamala a chtěl je nahradit někým jiným. Prostí Britové se ovšem obávali, aby konzervativní ministři, převezmou-li

³² Haffner, Sebastian, Churchill, nakladatelství Votobia, Olomouc, 1996, str. 111-115

moc, nezavlekli zemi do velké války. Konzervativci proto udělali vše, aby voliče přesvědčili, že takové obavy jsou neopodstatněné. Byl to těžký úkol, když vezmeme v úvahu jejich skutečnou zahraniční politiku. Volební výsledky byly vyhlášeny 25. října 1951 a dalšího dne se stal Churchill znovu, potřetí a naposledy, předsedou britské vlády a ministerským předsedou. Hlavní funkce v jeho vládě dostali příslušníci staré konzervativní gardy. Anthony Eden se již tradičně stal ministrem zahraničních věcí. Ministrem financí se stal Richard Butler, který se značně podílel na přípravě programových prohlášení strany tak, aby odpovídala nové situaci. Lord Woolton, který řídil reorganizaci Konzervativní strany, se stal lordem prezidentem rady a starý Churchillův spolupracovník profesor Lindemann, z něhož se mezitím stal lord Cherwell, byl jmenován ministrem vládních plateb. Churchill sám v duchu praxe, kterou zavedl za války, převzal funkci ministra obrany, jemuž byli podřízeni ministři vojenského námořnictva, pozemních sil a vojenského letectva. Ukázalo se však, že v době míru je taková praxe zbytečná, a Churchill měl také méně sil než dřív, a proto se této funkce brzy vzdal. Tentokrát se Churchill stal předsedou vlády až ve věku 77 let. Navenek se mohlo zdát, že i v tomto věku se stále ještě cítí zcela zdravý a že má dostatek energie. Ve skutečnosti však Churchillův silný organismus začínal ochabovat. Postupně ztrácel sluch a lékařská péče nepřinesla výrazné výsledky. Následkem stresů, které prožíval při parlamentních volbách se nedoslýchavost značně zhoršila. Když Moran během voleb uvažoval o Churchillově zdravotním stavu, pronesl:

„Zvítězí-li v těchto volbách a vrátí-li se do čísla 10, pochybuji, že bude mít na tu práci stačit. Za posledních čtrnáct měsíců ... ztrácel sílu a nezvládá již věci a události jako dříve.“

Poslední nástup do funkce premiéra přinášel Churchillovi zpočátku velké uspokojení. Chápal, že v roce 1940 byl povolán do čela vlády vzhledem k tehdejší zvláštní okolnosti. Nyní však v roce 1951, dostal křeslo předsedy vlády v plném souladu s britskou tradicí, po volebním vítězství strany, kterou vedl.³³

Po sestavení vlády přišlo na řadu zlepšování vztahů s Amerikou. Posledního dne roku 1951 odejel Churchill vlakem do South Hamtonu a nastoupil na palubu Queen Mary. Nový rok strávil na moři. Colville (pracoval v jeho osobním sekretariátu) se ho snažil přimět, aby se seznámil s nějakými předběžnými podklady rozhovorů, jež se

³³ Truchanovkij, V. G. , W. Churchill, Nakladatelství Svoboda Naše vojsko, Praha, 1968, str.374-376

chystal Churchill vést v Americe. Ovšem Churchillovi se do toho nechtěla, poněvadž tvrdil, že jede do Ameriky pro to, aby „obnovil styky a nikoli aby jednal o nějakých záležitostech“. Avšak národohospodář Donald MacDougall, jenž Churchillovi předložil program ekonomické části rozhovorů, byl potěšen, když si Winston tyto dokumenty přečetl a pak mu poslal výstižné shrnutí psané churchillovským stylem. Dne 4. ledna 1952 přistála Queen Mary v New Yorku, odkud Churchill odletěl Trumanovým letadlem do Washingtonu. Téhož dne oba povečeřeli na palubě prezidentské jachty. Churchill nešetřil chválou ohledně amerického úsilí v Koreji a znovuvyzbrojování. Churchill konstatoval, že svobodný svět už není bezbranný, ale znovu se vyzbrojuje. Vyjádřil naději, že se Spojené státy spojí s Británií a vyšlou spolu s ní síly, jež budou pověřeny střežením svobodné plavby Suezským průplavem. Na odchodu z jachty, když se chystal odjet na britské velvyslanectví, se Churchill obrátil na amerického státního tajemníka Deana Achesona a zeptal se ho: „Měl jste pocit, že dnes večer se u stolu sešly vlády světa, nikoliv aby jej ovládly, to mějte na zřeteli, ale aby jej zachránily?“ Washingtonské rozhovory pokračovaly ještě další dva dny. Pokud šlo o NATO, Churchill se jménem britské vlády zavázal, že přinese „největší možný příspěvek“. Trumanovi na prvním oficiálním zasedání řekl, že jeho cílem je dosáhnout, aby „síla Západu vrátila sovětské obavy z přátelství mezi Británií a Spojenými státy takovým způsobem, aby se Sověti obávali našeho nepřátelství víc než našeho přátelství, a aby tudíž raději usilovali o naše přátelství“. Churchillovy pocity byly tak důrazně formulovány, že se Truman několikrát zachoval vůči němu docela příkře. Na čtvrtém zasedání prosazoval Churchill vytvoření evropské armády. Bral to jako jedinou možnost, jak zahrnout německé síly do obrany západní Evropy. V polovině ledna odjel Churchill do Ottawy, kde promluvil na recepci, kterou na jeho počest pořádala kanadská vláda. Po projevu se vrátil zpět do Washingtonu, kde si dva dny připravoval projev, který měl pronést v Kongresu. Hlavní myšlenkou projevu bylo vybudovat ze SSSR lepší republiku. Dalšími myšlenkami byly evropské záležitosti. Pronesl, že je třeba zabránit třetí světové válce. 28. ledna už byl zpět v Anglii.³⁴

V Americe měl důležitý projev:

„Pane presidente, pane předsedo, členové senátu a domu representantů. Uplynulo 17 měsíců od té doby, co jsem naposledy měl tu čest oslovit kongres Spojených států. Přes 500 dní den co den jsme se snažili, trpěli a bok po boku čelili krutému a mocnému nepříteli. Postupovali jsme v úzké součinnosti nebo v souladu

³⁴ Gilbert, M. , Churchill : Život, nakladatelství BB/art s.r.o., Brno, 2004, str.824-828

*v mnoha částech světa, na souši, na moři a ve vzduchu. Skutečnost, že jste mne podruhé pozvali znovu do kongresu, nyní, když jsme se do toho pustili, a že jste mne uvítali tak velkomyslně, je jistě významným mezníkem v mém životě a také to ukazuje, že našemu společenství se tak zle nevede. Jsem hrd, že jste v nás našli dobré spojence.*³⁵

Nápadníci trůnu Eden, Butler a Macmillan stárnou. Churchill však nepomýšlí na odchod. Kdysi v mládí řekl, že si každá stará generace, když pochopí, že je vyřízena a musí odejít, myslí, že se zároveň s ní hroutí svět. Nyní úplně zapomněl na tato moudrá slova, jež vyslovil kvůli snaze starců, držících se zuby nehty svých křesel. Využívá mimořádného postavení, které dává vůdci strany jeho funkce. Ruce ochabují, ale za to tím úporněji drží otěže. Mnoho událostí a věcí jde mimo něj a často ztrácí přehled. Mizí chuť k práci a musí se do všeho víc nutit. Ale nikdo nesebere odvahu, aby proti němu zorganizoval revoltu a poslal už tuto ztělesněnou připomínku časů dávnou minulých na trvalý odpočinek do tichých zahrad Kentu. Jeho vláda přebírá moc ve velmi obtížné hospodářské situaci. Oficiální doktrínou je „volná hra sil působících na trhu“, usměrňovaná v případě potřeby zásahu v oblasti finanční politiky.³⁶

Novému ministru financí Butlerovi se od jeho poradců ze státní správy dostalo varování, že hospodářství se nachází na pokraji ještě většího kolapsu, než jaký byl předpovídán v roce 1931. Skutečnost, že ani on ani jeho kolegové nemohou konečně přinést lidem svobodu, jak slibovali před volbami, Churchilla z pochopitelných důvodů trápila. Žádná z potravin, které byly koncem roku 1951 stále ještě na příděl, nemohla být roku 1952 uvolněna do prodeje a ke slibovanému zpřístupnění tmavého masa nejenže nedošlo, ale příděl masa byl dokonce omezen na úroveň nižší, než jaká byla v roce 1942, kdy lodní doprava sváděla boje s nepřátelskými ponorkami. Přímý zájem vlády na zmírnění hospodářské krize měl být demonstrován snížením běžného ročního ministerského platu z 5 000 na 4 000 liber. Churchill, který měl coby ministerský předseda oprávnění pobírat 10 000 liber, se rozhodl nechávat si vyplatit pouze 7 000 liber. Očistné důsledky ekonomické krize však mohly přispět k tomu, co The Times nazvaly premiérovou „nadstranickou vládou“, kterou projevil při svém vystoupení na starostově banketu v Guilghallu. Obtíže své země připsal z části na vrub „světovým příčinám“, částečně pak „dlouhotrvající atmosféře volebního boje, v níž jsme se pohybovali bezmála dva roky, a zejména pak v průběhu uplynulých dvou měsíců“.³⁷

³⁵ Borový, František, Winston S. Churchill, Vzhůru k vítězství, nakladatelství Fr. Borový, Praha, 1948, str. 131

³⁶ Matějka, Jaroslav, Život sira Winstona, nakladatelství Svoboda, Praha 1968, str.499

³⁷ Pelling, H. , W. Churchill , Levné knihy KMa, Český Těšín, 2006, str. 612-6

Ministři řeší různé problémy empiricky. Nedělají, na rozdíl od Labouristů, v podstatě nic nového jen dále rozvíjejí státně kapitalistické zásahy do hospodářství. Utrvzují vládní kontrolu, ač slíbili, že ji postupně úplně odstraní. Zvyšují okamžitě daně z příjmů, postihují široké masy spotřebitelů. Postihují dočasně i velký průmysl. Jejich opatření jsou poměrně úspěšná. Do roku 1952 má Velká Británie aktivní platební bilanci. Ovšem průmyslová výroba se poprvé od skončení války snižuje. Britský vývoz stoupá jen nepatrně. K překonání finanční krize hodně pomáhá americká pomoc v rámci zákona O vzájemném zajištění bezpečnosti i změny v poměru vývozních a dovozních cen. Když se trochu vzpamatují okamžitě provádějí denacionalizaci železářského a ocelářského průmyslu i nákladní silniční dopravy. Vládní kontrola surovin je zrušena až roku 1953. Další dvě léta jsou obdobím relativních úspěchů konzervativní vlády. Odvracejí krizi platební bilance. Důvěra v libru v zahraničí stoupá.³⁸

Nervové i fyzické přepracování a trvalé napětí válečných let asi ještě jednou překonal. Mezitím, ale zestárl o dalších šest let. Zdálo se, že je trochu mírnější. Vrátil se jeho humor a hlavně se vrátila jeho lidskost. Občas se také blýskl svým starým vtípem. Stal se, ale nedoslýchavým. I jeho paměť zeslábla. Mladší a novější poslance a ministry si už nedokázal dobře vštípit, někdy je zaměňoval. V pozdním věku, v těch letech, kdy měl dost volného času, se stal vášnivým čtenářem románů. Když byl nyní v úřadě, tak se toho nedokázal úplně vzdát a tím poněkud trpěla jeho práce. První záchvat mrtvice dostal v roce 1949 na dovolené. Protože to bylo na dovolené, tak veřejnost tuto událost nezaregistrovala. Díkybohu, tato událost nezanechala viditelné následky. Ale svoji plnou pracovní schopnost ani schopnost koncentrace už zpět nezískal. To se ukázalo, když je potřeboval a nastoupil podruhé do čela britské vlády. Už v prvním roce jeho nového funkčního období se mezi zasvěcenými šířil pojem „ministr na půl úvazku“. Zdálo se, že doba velkým Churchillových činů je s konečnou platností pryč. Pak se, ale přece ještě jednou něco stalo. Ještě jednou se obr vztyčil. Na krátký okamžik pohlédl na Churchilla celý svět. Tak jako v roce 1940, byl to okamžik naděje. Ale ve skutečnosti tato naděje nebyla proměněna. Začalo to tím, že jeho ministr zahraničí Anthony Eden na počátku roku 1953 vážně onemocněl a dlouhé měsíce nemohl vykonávat svoji funkci. Zdálo se, že tím Winston pozoruhodně ožil. Do doby, než se Eden, převzal i vedení ministerstva zahraničí a touto prací navíc očividně omládl. Už léta ho nebylo možné vidět v takové formě. Najednou jakoby by byl opět ve svém živlu. Skoro jakoby si teprve teď uvědomil, proč vlastně zůstal celou dobu v čele a co ještě zamýšlel udělat.

³⁸ Matějka, Jaroslav, Život sira Winstona, nakladatelství Svoboda, Praha 1968, str.500

Protože přes všechnu stranickou politiku se mu nepovedlo to, aby se zbavil mučivého pocitu, že jeho vlastní dílo bylo roku 1945 přerušeno a ponecháno jako fragment. Vítězství bylo úplné, ale jinak nic. Trvalé spojení s Amerikou, které mělo oslabení Anglie a její hospodářské vykrvácení podchytit a kompenzovat, ani obnovení a nastolení skutečného míru v Evropě. Válka proti Německu přerostla téměř bez přerušení ve studenou válku proti Rusku – ne bez Churchillova přičinění. Projevy politiků zbavených moci jsou jen slabým a omezeným nástrojem. Kdo s tím měl více zkušeností než Churchill. V Americe stejně jako v Evropě slyšeli všichni jen to, co chtěli slyšet, a ne to na čem Churchillovi záleželo. Studená válka se vyvíjela nezávisle. Od té doby co se v Koreji opět bojovalo, hrozilo, že se změní v novou válku světového formátu, aniž by tím sjednocení anglicky mluvících národů nebo sjednocení Evropy něco získalo. Mezitím získalo Rusko atomovou bombu. Válečník Churchill pochopil dříve než ostatní, že válka je v tomto případě nemožná, že nastal čas uzavřít mír. V těchto měsících přestal jeho mozek pracovat; ještě jednou byl schopen uvažovat úplně jinak; ještě jednou, zatím jen v hrubých obrysech, se v jeho hlavě zformulovalo, cosi jako projekt nového světa. A potom zemřel Stalin. To byl pro Churchilla poslední impuls. 11. května 1953 měl Churchill projev, který ze všech jeho projevů, které kdy měl, způsobil překvapení největší. Bez varování, bez přípravy otočil kurs, kterým Anglie spolu se Západem plula již sedm let. Proklamoval prakticky konec studené války. Navrhl konferenci hlav států se Stalinovými zástupci, vnesl do debaty pojem „Locarno“ (narážka na locarnskou konferenci v roce 1925, na které byla dohodnuta řada smluv, které byly definitivně podepsány v Londýně) – myšlenka celoevropského bezpečnostního systému, který měl nahradit proti sobě stojící bloky států. Tóny, které Churchill toho dne rozezněl, od té doby ve světové politice neumlkly, i když mír, který tenkrát navrhoval, do dnešního dne uskutečněn nebyl. To co Churchill tenkrát řekl nezní dnes nijak neobvykle, ale právě on byl první, kdo to řekl. Tehdy na vrcholu studené války to otřásl světem. Rusko zpozornělo, Německo bylo vyděšeno a Amerika zaražena a znepokojena. Anglie pocítila novou naději – novou hrdost. Najednou ji její velký starý muž opět vrátil do centra světového dění. Churchillův mírový plán byl poslední světovou iniciativou, které vyšla z Anglie. 27. června vyšlo v anglických novinách, že je ministerský předseda přepracován a musí si od svých povinností na jeden měsíc odpočinout. Ve skutečnosti ležel napůl ochrnut, neschopen řeči a bezmocný. Jeho kolegové počítali s tím, že odstoupí. Nepočítali s jeho houževnatostí. Nevzdal se. Zpočátku nemohl dělat nic víc, než se snažit získat zpět vládu nad svým

tělem. Mezitím co byl nemocen měl děsivé myšlenky, že zatímco zde bezmocně leží, všechno se udělá špatně. V září se opět ukázal na veřejnosti a v říjnu, na sjezdu konzervativní strany přednesl první projev. Byl to neuvěřitelný triumf jeho silné vůle, ale před tímto projevem měl strach. Nevěděl zda dokáže stát hodinu na nohou a nepřehřívát se. Co však věděl, bylo to, že na něm nesmí být nic znát. Jeho kolegové na jeho chybu čekali. V červenci 1954 se Churchill vrátil ke svému velkému plánu. Letěl do Ameriky, prozkoumal terén a pak napsal do Ruska, aby dohodl setkání dvou. Zdálo se, že je schopen Ameriku přinutit, pokud by ji nedokázal přemluvit. Ale tentokrát se vláda vzbouřila. Churchill už roku 1954 na svůj úřad fyzicky nestačí.³⁹

Poslední Churchillova schůze kabinetu se konala 5. dubna roku 1955. Byla to krátká a melancholická záležitost. Anthony Eden, jenž ho měl vystřídat, mu složil poslední pocty. Když opouštěl Churchill zasedací místnost kabinetu, tak mu někdo připomněl, že je vlastně zosobněním šedesáti let britské historie. Ať se dělo cokoli, tak ho neopouštěl jeho humor. Odpoledne téhož dne oznámil královně, že podává demisi. Tři měsíce po jeho odchodu z úřadu, v červenci 1955, se v Ženevě sešla Velká čtyřka – Eisenhower, Eden, Faure a Bulganin. Churchillova vrcholová konference se konečně sešla, ale bez něho. Velké poslání jeho politického života se mu už nepodařilo uskutečnit. Jeho vize spásy lidstva před jadernou zkázou v podobě dohody velmocí si ale stále ponechávala svou ušlechtilou hodnotu. Ani doma, ani v zahraničí nemohl nalézt partnery s nezbytnou dávkou důvěry v jeho schopnost tuto myšlenku realizovat. Začal pro ně být už jen postavou minulosti. Bylo to smutné, dokonce patetické finále jeho kariéry světového státníka. Zůstává ovšem paradoxem, že v oblastech, kterým věnoval nejméně pozornosti, dosáhla jeho poslední vláda větší úspěchy. Bylo to kvůli Churchilovi i jemu navzdory. Podrobnosti domácí legislativy ho málo zajímaly. Opět hovořil o národní jednotě, dovolával se ducha Dunkerque, aby pomohl opravit budovu britského sociálního a hospodářského života. Inspiroval ostatní, podněcoval svým zvoláním „kupředu k širokým, sluncem ozářeným horizontům“. To se mu dařilo nejlépe. Vyhýbal se rozporům. Politika konsenzu, vyjadřující všeobecnou podporu ze strany veřejnosti – to znamená v záležitostech smíšené ekonomiky, omezených vládních zásahů, péče o upevnění systému státního sociálního zabezpečení – byla prováděna s patřičnou elegancí. V prvních měsících po odchodu z funkce byl Churchill viditelně skleslý. Procházel obdobím nudy a lhostejnosti. Trochu se pak zapojil do voleb v květnu

³⁹ Haffner, Sebastian, Churchill, nakladatelství Votobia, Olomouc, 1996, str.137-143

1955, v nichž konzervativci opět zvítězili. Ve Woodfordu si on sám udržel podstatnou většinu hlasů. Poslancoval zde až do roku 1964.⁴⁰

2.4 W. Churchill a jeho vztah k vrcholovým politikům jeho doby

Tím, že byl čelní politikem a navíc působil ve své politické kariéře v těch nejvýpjatějších dobách 20. století, logicky probíhala interakce mezi ním a celou řadou dalších osobností.

Churchillův vztah s Charlesem de Gaullem

První osobností, u které budu popisovat jeho vztah s Churchillem je Charles de Gaulle. Ten byl významným francouzským státníkem a vojenským činitelem. Charles de Gaulle se vyjádřil, že se mu Churchill jevil jako muž, který zvládne i tu nejtěžší práci – s předpokladem, že je zároveň grandiózní. Líbila se mu Churchillova jistota úsudku, jeho vysoká kultura, důvěrná znalost většiny problémů, zemí a osob, o které se jednalo. První de Gaullovi dojmy z Churchilla byli, že seděl v sedle jako vůdce a šéf a byl svým vlastním způsobem stvořen pro akci, nebezpečí, velkou roli a naplnil ji pružně a upřímně.. K tomu se připojil ještě objev oné zcela zvláštní churchillovské výřečnosti a umění, jako ji dovedl používat. Úplně lhostejno, kdo tvořil jeho publikum: davy lidí, shromáždění, výbory, dokonce jeden jediný partner v jednání; ať už před mikrofonem, ne tribuně, u kulatého stolu, za psacím stolem: stále stejný proud myšlenek, argumentů, sentimentu, vždy stejně originální, poetický, úchvatný ; za dramatických okolností, ve kterých tenkrát tenkrát ubohé lidstvo sténalo, mu to vše dávalo skoro bezmeznou moc nad lidmi. Jako zkušený politik uměl tento andělský a ďábelský dar rozehrát. Pronikl s ním skrz anglickou hroší kůži a cizince tím překvapil. Humor, kterým kořenil svá gesta a iniciativa, virtuozita, s kterou hned šarm, hned hněv, ukazovaly stále znovu jeho mistrovství ve strašlivé hře, ve které angažován. To byly de Gaullovi dojmy z Churchilla. Mezi Churchillem a de Gaullem došlo k hrubým a trapným scénám – v důsledku neshod jejich charakterů, rozdílných zájmů jejich zemí a určitého zneužití slabostí zraněné Francie, kterého se Anglie občas dopustila. To ovlivnilo de Gaullovo chování, ale ne úsudek. Churchill zůstal pro

⁴⁰ Rose, Norman, Churchill - Nepoddajný život, nakladatelství Agentura cesty, Praha, 1995, str. 317-321

de Gaulla od počátku až do konce dramatu velkým mistrem velkého díla a velkým umělcem velkého příběhu.⁴¹

Churchillův vztah s Adolfem Hitlerem

Dalším politikem, se kterým měl spory byl Adolf Hitler. „Je to divná věc, jak Anglie do této války vklouzla,“ řekl Hitler svým hostům na Berghofu 18. října 1941 večer. „Muž, který to zařídil, byl Churchill, ta loutka židovstva tahající za nitky.“ Není překvapující, že se Churchill v Hitlerových stolních hovorech vyskytoval téměř stejně často jako Hitler v Churchillových projevech v Dolní sněmovně, v obou případech se stejnou dávkou žlučovitosti, ale na rozdíl od Churchilla bez zlomku vtipu. „Nikdy jsem se nesetkal s žádným Angličanem, který by o Churchillovi nemluvil s nelibostí,“ řekl Hitler. „Ani s jediným, který by netvrdil, že to nemá v hlavě v pořádku.“ Pokračoval tvrzením, že je Churchill žoldák Ameriky a hulvátský novinář. Důsledkem toho si byl Hitler jistý, že opozice vůči Churchillovi v Anglii sílí. Pak předpověděl, že Británie možná válku opustí dřív, než skončí. 12. ledna 1942 se k tématu vrátil a řekl, že je Churchill člověk se zastaralou politickou ideou evropské mocenské rovnováhy, která již nepatří do sféry realit. A přesto kvůli této pověře vešval Anglii do války, Byl přesvědčený o tom, že až padne Singapur, padne i Churchill. Hitler si myslel, že politika, kterou Churchill reprezentuje, není, stručně řečeno, v zájmu nikoho jiného než Židů. Hitler uvažoval o tom, že je Anglie životaschopná, jen když se spojí s kontinentem. Pád Singapuru 15. února 1942 Hitlera vybičoval k novému vrcholu nenávisti, zejména když se ukázalo, že Hitler řekl, že:

„Churchill je prototypem zkorumpovaného novináře. V politice neexistuje horší prostitutka. Sám napsal, že je nepředstavitelné, co lze s pomocí lži ve válce udělat. Je totálně nemorální, odporné stvoření. Jsem přesvědčený, že už má někde za Atlantikem nějaké útočiště. Do Kanady se zřejmě neuchýlí. V Kanadě by ho zbili. Asi půjde ke svým kamarádům yankeeům.“

Čtyři dny po Hitlerově útoku na Rusko ho Churchill v rozhlasovém projevu vylíčil jako „stvůru zla, nenasytnou ve své touze po krvi a plenění. Koncem března roku 1942, kdy Britové Churchilla stále ještě nesvrhli, začal mít Hitler obavy, že by ho mohl nahradit Stanford Cripps. Tyto obavy vedly k Führerově překvapivému výbuchu:

⁴¹ Haffner, Sebastian, Churchill, nakladatelství Votobia, Olomouc, 1996, str. 149-150

„ To už je mi milejší ta neukázněná, osm ze čtyřiaadvaceti hodin opilá svině než tamten puritán. Je zřejmé, že člověk, který rozhazuje peníze, je starý a nevázaně pije a kouří, vyvolává menší obavy než salonní bolševik, který vede život askety. Od Churchilla se dá koneckonců očekávat, že si ve střízlivé chvíli – není nemožná – uvědomí nezadržitelnou zkázu impéria, bude-li válka trvat ještě další dva nebo tři roky.“

Jaká pocta Stanffordu Crippsovi, že vyvolával větší nenávist a obavy Hitlera než Churchill, a jak Hitler sám sebe klamal, když věřil, že po všem, co se stalo, by Churchill kdy projevil ochotu s Německem uzavřít smír, byť pro záchranu impéria. Koncem června 1942 Hitler vymyslel vskutku prapodivný plán, jak zjistit britské záměry. Byl přesvědčený, že tento úkol náleží německému ministerstvu zahraničí. Myslel si, že nejlepším způsobem, jak to zjistit by byl malý flirt s Churchillovou dcerou. Ovšem jak by třeba „nejdžentlmenštější“ z německých diplomatů mohl uprostřed 2.sv.v. svést Churchillovu nejmladší dceru, nebylo řečeno. Hitler ostatně projevil staromládeneckou naivitu, když předpokládal, že otec své dceři sděluje takovéto podrobnosti. Snaha pochopit, co si nepřítel myslí, patří samozřejmě k povinnostem vůdce, ale Hitler vycházel z tak negativních předsudků a tak absurdního nepochopení Churchilla – že je pijan, je téměř senilní atd., že neměl reálnou šanci na úspěch. Pronesl:

„Churchill, ta zmalovaná stará novinářská děvka je bezzásadová svině. Prolistování jeho paměti je toho důkazem. Bůh buď milostiv národu, který vůdcovství takové Věci přijímá!“⁴²

Adolf Hitler o Churchillova doslova prohlásil:

„Tento žvanil a opilec Churchill, jaké trvalé hodnoty skutečně vytvořila tato ztracená existence, tento lenoch první třídy? Kdyby nedošlo k válce, tak by se po staletí hovořilo o naší době a o mé osobě jako o tvůrci velikých děl míru. Kdyby se ale Mr. Churchillovi tato válka nezdařila, kdo by o něm mluvil? Takto však bude žít dál jako činitel jednoho impéria, které zničil on ne my. Jedna z nejžalostnějších hérostratovských povah světových dějin, neschopná něco pozitivního vytvořit nebo dokázat, schopná jen ničit.“⁴³

Churchillův názor na Hitlera nebyl také nijak valný. Jak se od takového mistra parlamentního posměchu dalo čekat, byly Churchillovi soudy o Hitlerovi mnohem méně podlé a dávaly najevo pochopení jeho povahy, jež Hitlerovi, pokud jde o Churchilla,

⁴² Roberts, Andrew, Hitler a Churchill, Taje vůdcovství, nakladatelství BETA, Praha-Plzeň, 2005, str. 116-118

⁴³ Haffner, Sebastian, Churchill, nakladatelství Votobia, Olomouc, 1996, str.151-152

naprosto chybělo. Ve své novinářské práci se Churchill o Hitlerovi v době, kdy se zdál baštou proti německému komunismu, několikrát pochvalně zmínil. Ve své knize o Hitlerovi napsal:

„Byl to on, kdo z německých myslí vymýtil ducha zoufalství tím, že ho nahradil neméně zhoubným, avšak mnohem méně morbidním duchem pomsty.“

V první polovině třicátých let Churchill usoudil – dřív než kdokoliv jiný, kdo v britské politice něco znamenal – že by se Hitler mohl stát ještě větší hrozbou než komunisté. V roce 1939 již kladl otázku:

Pokusí se rozmetat svět, nebo ne? Svět je na rozmetání hodně těžký! Výjimečný muž na vrcholu moci může docílit velkého výbuchu, civilizovaný svět však může přesto zůstat neotřesený. Obrovské úlomky a střepiny výbuchu mohou dopadnout na vlastní hlavu a zničit ho, ... svět však půjde dál. Churchill měl bohatou praxi v úsilí vžívat se do postavení svého nepřítele, aby dokázal uhádnout jeho záměry, v neposlední řadě z válečných her hraných v admiraltě. Když šlo o německou invazi do Británie, tak se Churchill vžíval do Hitlerova uvažování a prohlásil, že se přiklání k názoru, že Hitlerovy plány musely být asi změněny (Hitler nemohl předpovídat pád Francie a určitě při plánování své invazivní strategie vycházel z předpokladu, že francouzské armády vydrží na Sommě nebo přinejmenším na Seině a že britské expediční síly jim buď budou pomáhat, nebo již budou zlikvidované). Churchill tudíž nesouhlasil s teorií, že je Hitler mistr strategie, který připravil plány na invazi do Británie poté, co porazil Francii v šestitýdenním tažení. Měl pravdu, Hitler invazi na Britské ostrovy nevěnoval žádné vážné úvahy a nařídil plánovačům OKW, aby připravili podrobné plány pro „lvouna“ v září, kdy již bylo pozdě na jeho realizaci. Genrál Thorne opouštěl Chequers se zajímavým, protiintuitivním názorem a řekl Collvilovi: „Winston je pro tuto zemi důležitější než Hitler pro Německo, protože je jedinečný a nenahraditelný, zatímco Hitler založil celou školu vůdců.“ Colville na to odpověděl logickým konstatováním, že „Hitler je možná kaprál samouk a Winston uznávaný student taktiky; jenže Německo je koneckonců organizované jako válečná mašinerie a Anglie se teprve sotva začíná uvědomovat, co moderní způsob vedení války znamená.“ Churchill při každé příležitosti rád konflikt personifikoval, nazýval Hitlera tím člověkem. V jedné chvíli, když mu Hitler nabídl mír dokonce prohlásil, že na jeho projev nehodlá odpovídat, protože se s takovým člověkem nebaví. Jeho taktika byla postavena na démonizaci Hitlera, kterému na rozdíl od Rommela nedopřával jediný polehčující povahový rys. Churchill o Hitlerovi v rozhlasovém projevu pro francouzský lid prohlásil:

„Všemi možnými lstivými a surovými prostředky kuje pikle a snaží se navždy zničit studnici charakteristické francouzské kultury a francouzské inspirace světa. Nikdy neuvěřím, že je duše Francie mrtvá.“

Churchill při líčení Hitlera používal s oblibou silné metafory. Jedním z mnoha příkladů je: „had škrtič, který svou kořist již pokryl svými hnusnými slinami a pak mu náhle byla vyrvána ze sevření, by ve srovnání s Hitlerem byl v přivětivém rozpoložení.“ Když se snažil sobě i ostatním vyvolat Hitlerův obraz, soustřeďoval se vždy na jeho osobu. Churchill už i líčil svému okolí, jak by vypadal svět, v němž by Hitler ovládl celou Evropu. Churchill věděl, že Hitler zaútočí na Rusko z dešifrovaných zpráv. Rusko i varoval, ale to ho ignorovalo. Colville si Churchilla dobíral, že podpoření Ruska musí být pro takového antikomunistu, jakým Churchill byl, obrat o sto osmdesát stupňů. Churchill na to odpovídal, že jeho cílem je zničit Hitlera, tzn. účel světí prostředky. Hitler bojoval za Evropu bez Židů, mezitím se Churchill mohl plně soustředit na jeho likvidaci. Churchill Hitlerem osobně i rétoricky opovrhoval, to ovšem neznamenovalo, že ho politicky podceňoval. Když přišla zpráva o Hitlerově smrti, Churchill řekl přesně to, co se od muže, jenž osobní odvalu obdivoval nad veškeré ctnosti, dalo čekat. Když se Churchill dozvěděl o Hitlerově smrti, tak prohlásil, že to od něj bylo správné takto zemřít. Baverbroock mu ovšem oponoval, že je jen nacistická propaganda, a že určitě nic takového neučinil. To, že Churchill rozhodl v nepřítelův prospěch ukazovalo jen důkazem jeho velikosti. Podle Churchilla tedy Hitlera pro přiznání velikosti oddělovaly jeho omyly a zlo, jež mu bylo vlastní. Churchill také dělal chyby, ale na rozdíl od Hitlera se z nich jako velký vůdce poučil.⁴⁴

Churchillův vztah se Stalinem

Během války měl Churchill rozporuplný vztah i se Stalinem. V den, kdy Německo napadlo Rusko prohlašoval Churchill v rozhlase:

„Nikdo nebyl během posledních pětadvaceti let důslednějším odpůrcem komunismu než já. Nevezmu zpět nic z toho, co jsem řekl, ale to vše ustupuje do pozadí před divadlem, které se nám nyní odhaluje. Minulost s jejími zločiny a šílenstvími, dokonce i tragediemy je smazána. Vidím ruské vojáky, jak stojí na prahu své rodné země a brání pole, která jejich otcové obdělávali od nepaměti. Vidím je, jak brání své domovy, kde se jejich matky a ženy modlí. Vidím desítky ruských vesnic, kde prostředky

⁴⁴ Roberts, Andrew, Hitler a Churchill, Taje vůdcovství, nakladatelství BETA, Praha-Plzeň, 2005, str.119-123

obživy jsou tak těžce vydobývány z půdy, ale kde dosud jsou prvotní lidské radosti, kde děvčata milují a děti si hrají. A nyní vidím, jak proti tomu všemu postupuje děsný útok nacistů. Nabídlí jsme vládě SSSR všechnu technickou nebo hospodářskou pomoc, která je v našich silách a která jim může být užitečná. Hitlerova invaze do Ruska je jenom předejrou k zamýšlené invazi na Británii. Nebezpečí, které hrozí Rusku, hrozí i nám a také USA.“

Tento citát vylíčil postoj Churchilla ke státnímu zřízení uplatňovanému v SSSR a k J. V. Stalinovi jako představiteli zosobňujícímu toto státní zřízení. Státní zřízení v SSSR se jednoznačně opíralo o kult osobnosti, který symbolizoval komunistický režim. A který byl symbolizován právě uctíváním Stalina. Když Stalin uzavíral smlouvu s Berlínem, nevěřil ve věčný smír. Ale počítal s tím, že spory mezi hitlerovci a západem jsou silnější. Sovětský vůdce ovšem přecenil západní možnosti. Stalin počítal s daleko s daleko delším konfliktem a větším vyčerpáním obou stran, což by mu umožňovala delší přípravy. V Evropě spoléhal Stalin na účinnost sovětsko-německého paktu. V systému, který vytvořil kult osobnosti, nepronikaly na vyšší místa objektivní informace, ale zprávy, které podpíraly apriorní úvahy Stalinovy. Stalin byl skrz naskrz prolezlý nedůvěrou. Hlavně k tomu, co přicházela zvenčí. Bylo to kvůli špatným zkušenostem z předchozích let. Všechna varování, která přicházela buď ze Západu, od německých antifašistů nebo od sovětské tajné služby, považoval za provokaci, která měla vehnat vládu SSSR do předčasného konfliktu. Noční způsob života bylo to první, na čem se konečně shodli.⁴⁵

Churchillův vztah s Dwightem D. Eisenhowerem

Dalším, kdo se k Churchillovi vyjadřoval, byl Dwight D. Eisenhower. Dwight D. Eisenhower byl prezidentem Spojených států amerických. Tento muž o Churchillovi prohlásil:

„Během války se Churchill staral o vojenské operace tolik, že byl prakticky členem britského generálního štábu. Nedokážu si vzpomenout na žádnou větší konferenci štábu, které by se neúčastnil. Na mne působil jako ztělesnění anglické statečnosti a houževnatosti v neštěstí a anglického konzervatismu v úspěchu. Pokud jste s ním nesouhlasili – to se nutně stávalo – byl těžkým soupeřem. Uměl bít velmi rétorický, i v diskusi s mužem s mužem. Přirozeně a přiměřeně se to projevovalo v jeho

⁴⁵ Matějka, Jaroslav, Život sira Winstona, nakladatelství Svoboda, Praha 1968, str. 374-388

intenzivní cílevědomosti. Dokázal používat jak patosu, tak humoru. Když se mu nějaké rozhodnutí nehodilo, vracel se k němu znovu a znovu a pokoušel se je změnit až do posledního okamžiku. Když se však akce dala do pohybu, byl schopen zapomenout na vše předešlé a myslel už jenom na úspěch. Vždy se pak snažil dodržet více, než slíbil. Některé otázky, ve kterých jsem stál během války vůči Churchillovi v opozici, patřily k nejkritičtějším, s kterými jsem se musel vyrovnat; ale dokud jsem se držel v mezích své velitelské pravomoci, mohl zasahovat jen přemlouváním – nebo totálním narušením spojenecké strategie. V každém případě mi mohl moji úlohu tisíckrát ztížit, kdyby byl méně velkomyslný. Dlužím mu nekonečné díky za jeho rytířskost a pomoc i tam, kde důležitá rozhodnutí neschvaloval. Byl to velký válečník a je to velký muž.“

Anglický spisovatel a prozaik o Churchillovi prohlásil:

„Na co bych se Churchilla rád zeptal, je: Kdyby svůj život mohl žít ještě jednou – promarnil by ho znovu v Dolní sněmovně, tak jak byl systémem stran skutečně promarněn? Jeho skutečná životní dráha byla dráha vojáka a spisovatele.“⁴⁶

Churchillův vztah s Rooseveltem

Roosevelt byl americkým prezidentem, který stál v čele vlády od roku 1933. Byl liberálem, antifašistou, realistickým buržoazním politikem, který brzy pochopil, že porušování světové rovnováhy ve prospěch agresivních států zanedlouho ohrozí i Ameriku a její zájmy. Po rozpadu anglo-francouzské vojensko-diplomatické fronty a odchodu mnichovanů z vedení britského kabinetu orientoval postupně americkou politiku na podporu boje proti Hitlerovi. Churchill dobře znal smýšlení Franklina Roosevelta. Od prvního okamžiku, kdy Churchill sám stanul na místě nejvyšším, udržoval s Rooseveltem vřelé písemné styky. Americký vnitřní vývoj sledoval bedlivě. Dobře věděl o překážkách, které musel Roosevelt na každém kroku překonávat, i o mocných silách, jež stály proti jeho záměrům. Churchill s velkým napětím sledoval volby na konci roku 1940 a s velkou radostí přijal zprávu, že je Roosevelt už potřetí vyhrál. Spojené státy pod vedením Roosevelta pomalu přešly ze stavu neutrality do pozice nebojujícího státu, který do války nezasahoval, ale měl materiálně i diplomaticky podpořit země bojující proti fašistům. I když musel Churchill v leckterých věcech ustupovat, ve vojenských otázkách měl vždy prim. Vždycky dokázal Roosevelta přesvědčit, přemluvit a vnutit mu své představy a záměry. Churchillovou výhodou bylo,

⁴⁶ Haffner, Sebastian, Churchill, nakladatelství Votobia, Olomouc, 1996, str. 150-153

že Američané nemohli dělat bez Britů nic. A Roosevelt v oblasti vojenské strategie na svého britské kolegu nestačil. Docházelo mezi nimi k častým rozporům. V první polovině roku 1942 zejména v otázce hlavního směru náporu. Američtí generálové chtěli do západní Evropy, ovšem Churchill dával přednost Africe a Itálii. Do léta vzniklo ve vzájemných vztazích jakési napětí. Proto se premiér rozhodl navštívit znovu Bílý dům, aby projednali plány na zbytek roku 1942 i na rok následující. V poušti právě zuří rozhodné boje. Britský válečný kabinet souhlasí s touto cestou jen váhavě. Winston se rozhodl pro letadlo, ale tušil nebezpečí, tak navrhl králi, aby v případě neštěstí pověřil vedením země Edena. Jakmile přijede, tak hned začínají štábní porady. Generálové projednávají operace, president s premiérem řeší příští politiku. Britové slibují všestrannou pomoc při výrobě atomové bomby. Při jednom setkání Churchilla s Roseveltem přišla zpráva, že byl dobyt Tobruk. Winston byl ořesen, protože tato nová pohroma otřásla jeho postavením před Američany. Britské oddíly kapitulují před německými silami, které měli co se týče počtů poloviční stavy než Britové. Za několik dní se Winston vrací domů. Ve Washingtonu sice dosáhl uklidnění, ale v Anglii zapadá do vosího hnízda. Parlament žádá hlasování o důvěře. Generálové, které stále obchází a podceňuje, kladou překážky jeho strategickým plánům. Winston má plno starostí se sovětskou vládou a Stalinem. V Anglii sílí volání po druhé frontě.⁴⁷

⁴⁷ Matějka, Jaroslav, život sira Winstona, nakladatelství Svoboda, Praha 1968, str.389-400

3 SOUMRAK JEHO POLITICKÉ KARIÉRY

V březnu slíbil Churchill Edenovi, že 5. dubna podá demisi. O pět dní později, 13. března, svůj slib zase odvolal, k čemuž ho přiměla možnost zúčastnit se anglo-americké konference v Londýně. Zde by se mohl zabývat možnostmi snížení napětí mezi Západem a Východem. Během schůzky s Churchillem v červnu 1954 americký prezident Eisenhower naznačil, že je nakonec ochoten si se Sověty promluvit. Summit však vzal zasvé, když se 16. března 1955 Churchill dozvěděl, že ani prezident, ani jeho protisovětsky orientovaný ministr zahraničí John Foster Dulles se nechystají vyjednávat. A jak se ukázalo, stejně tak jednali i Sověti. Dne 30. března nový sovětský vůdce, Malenkův nástupce Nikolaj Bulganin, ze sebou práskl dveřmi během konference na znamení protestu proti nepřátelskému postoji Američanů. To byl konec. Dne 4. dubna Churchill a Clementine uspořádali večeři na rozloučenou na Downing Street číslo 10 pro královnu Alžbětu a jejího manžela vévodu z Edinburgu. Následujícího dne odjel Churchill do Buckinghamského paláce, kde oficiálně předložil svou rezignaci. Jeho nástupcem ve funkci ministerského předsedy se stal Anthony Eden. To byl závěr pozoruhodné a jedinečné profesní dráhy, během níž Churchill zastával téměř každou vysokou funkci, kterou mohl parlament nabídnout. Za téměř 50 let u moci i mimo funkci poznal úspěch a porážku, opovržení a obdiv. Největší jeho pýchou bylo pětileté válečné vůdcovství, kdy se postaral o přežití a vítězství své země a o zachování demokratických principů, jež mu byly tak drahé. Odchod do penze se ukázal být mnohem příjemnější než Churchill předpokládal. Prohlásil: „V tuto chvíli mám velkou chuť ani se nehnout a nic nedělat.“ Politika, která jej více než polovinu století plně vytěžovala, ustoupila do pozadí jeho nového života. Nyní byl pouhým řadovým členem parlamentu, i když s mimořádnými výhodami.⁴⁸

Krátce poté co Churchill opustil číslo 10 vydal se spolu s Clementine a s Cherwellem na dovolenou do Syrakus. Vzhledem ke špatnému počasí, které na Sicílii panovalo se Churchill vrátil zhruba po dvou týdnech zpátky do Anglie. I poté, co Churchill rezignoval na svou funkci, zaměstnával jej stále ještě jeden publikační úkol, který mu bránil v úplném odpočinku. *The History of the English –speaking people* v překladu, *Dějiny anglicky mluvících národů*. Tento nápad nosil Churchill v hlavě už od roku 1931 a smlouvu na toto dílo podepsal s nakladatelstvím Casell již v roce 1933.

⁴⁸ Lewis, Brenda, Ralph, Churchill, Ottovo nakladatelství, Praha, 2007, str. 245-247

Když v roce 1939 nastupoval na admirálitu, měl již dokončený rukopis o téměř půl milionu slovech, ale z pochopitelných důvodů se vzápětí nemohl věnovat práci na korekturách. Po válce dal přednost válečným pamětem, a když se znovu ujímal funkce, bylo již toto dílo skoro dokončeno. V roce 1959 bylo Churchillovi 85 let a pokračovat nadále ve stejném tempu bylo už nad jeho síly. Život mu znovu zkomplikovalo několik mozkových příhod. Od jara 1958 se o Churchilla staral nový osobní sluha, který nebyl ani tak komorníkem, jako spíše ošetřovatelem. Jmenoval se Roy Howells. Ten si brzy zvykl chodit hned za Churchillem pro případ pádu, ale ani tak nemohl předejít všemu. Koncem roku 1964 oslavil Churchill své 90 narozeniny a oslavu si jako vždy pořádně užil. Churchillův zájem o život nicméně postupně opadal.⁴⁹

3.1 Příčiny jeho vzestupu a pádu

Léta Churchillova života pokrývají období vzestupu a pádu viktoriánského britského impéria. Když už nic jiného, tak byl Churchill alespoň dítětem své doby. A on to věděl. Říkal:

„Viktoriánská éra znamená osmdesát let, které se řadí v dějinách našeho ostrova ke zlatému věku.“

Churchill mohl být svou výchovou, temperamentem a instinktem vynikajícím premiérem v podmínkách 19. století. Ale díky jedné z peripetií historie a po čtyřiceti letém čekání byl povolán k plnění tohoto úkolu v době, kdy už byla sláva Británie na ústupu. Winston byl vynikajícím ministrem války, ale válka, tento velký katalyzátor, pouze urychlila proces pádu této země z úrovně velmoci. Pro Churchilla to byla historická zkušenost, se kterou by se mohl smířit. Strávil většinu svého politického života jejím popíráním a současně dával do hry své impozantní zbraně, kterými byli například: rétorika, charisma a odmítání přiznat realitu. Beavan si všiml, že největší umění jeho talentu spočívalo ve schopnosti přesvědčit lidi, aby nehleděli na fakta. Většina z jeho krajanů se očividně s touto vizí ztotožnila. V tomto smyslu znamenal jeho odchod skutečně konec jedné éry. Převlékač kabátů, dobrodruh, oportunist, neodpovědný – takové byly jen některé z přídomek, kterými byl Winston častován, když bylo hodnoceno jeho politické chování. Po většinu kariéry mu nevěřili, a proto nezapadal do žádného obecného modelu. Stranické aparáty o něm neměly dobré mínění.

⁴⁹ Pelling, H. , W. Churchill , Levné knihy KMa, Český Těšín, 2006, str.632-646

Churchill byl nejdříve konzervativec, pak liberál, dle nezávislý, opět konzervativec, opozičník a nakonec se vrátil, téměř omylem, jako vůdce strany konzervativní, což byla role, která těžce dopadla na jeho ramena. Ačkoli měl potěšení, že může drtit své politické odpůrce, velice usiloval o národní koalici, věčně fascinován jejími možnostmi. Jakmile se mu dostalo šance jednu takovou koalici řídit, vyrostl do velikosti. To potvrzovalo, že je státníkem nikoliv jen politikem. Když se v roce 1951 vrátil k moci, vytyčil si za cíl potlačit stará nepřátelství mezi stranami, prosazovat národní jednotu a umožnit labouristům, aby jejich program měl své výsledky. Ačkoli byl příslušníkem britské vládnoucí třídy, pomohl podminovat její tradiční základy vládnutí. To byl jen jeden z dalších paradoxů života Winstona Churchilla. I když Churchill nezapadal do stereotypního obrazu příkrého viktoriánského patriarchy, v některých aspektech svého chování se mu blížil. Jako patricij rodem, zjevem a chováním vždy jednal tak, aby lidem v jeho okolí zbylo jen tak málo prostoru, že své potřeby museli podřídít jeho vrtochům. V tom Winston neshledával nic špatného, pokládal to za přirozený běh věcí. Hlavně jeho super-ego nepřipouštělo nic jiného. Winston býval hrubý ke služebnictvu, úsečný k přátelům, bezohledný ke kolegům. Když vypsěl snažil se své charakterové vlastnosti kultivovat, aby se mohl jevit jako člověk, s jehož charakterem se musí počítat, a jako muž, na něhož se určitě nezapomíná. Kdykoliv Churchill někoho urazil, upozornil ho šestý smysl, že překročil únosnou mez. Když se chtěl omluvit, uměl hned použít sympatický úsměv, nějaké odpovídající slovíčko nebo okázalé gesto. Zvláštní je, že kvůli těmto prohřeškům si ho lidé více vážili, a to i proto, že své vrtošivé chování tlumil odzbrojující naivitou. Lidé tolerovali Churchillův často neomluvitelný způsob chování proto, že poznali, že jednají s člověkem mimořádného nadání, s Mužem osudu. Pokud se skutečná velikost státníka ověřuje zjištěním, zda zanechal pozitivní stopu v průběhu dějin, tak Churchill takovou zkouškou prošel na jedničku. Výjimečně býval příliš skromný. Nikdo nebyl připravenější, vhodnější a odhodlanější k plnění takového historického úkolu, který on tak mistrovsky zvládl. Bylo by divné, kdyby nevznikaly trýznivé otazníky u jednotlivých aspektů Churchillovy kariéry.⁵⁰

Churchill nenáviděl antisemitismus, proto 14. listopadu 1941 vzdal poctu židovskému národu:

„Při stém výročí Jewish Chronicle, mezníku historie britského židovstva, posílám pozdravné poselství židovskému lidu v této zemi i jiných. Nikdo netrpěl krutěji než Židé nevýslovnými útrapami těl i duší od Hitlera a jeho hanebného režimu. Židé

⁵⁰ Rose, Norman, Churchill - Nepoddajný život, nakladatelství Agentura cesty, Praha, 1995, str.327-329

snášeli tíhu prvních nacistických vražedných útoků na citadely volnosti a lidské důstojnosti. Nesli a snášeli břemeno, které by se bylo zdálo nesnesitelným.“

Tímto soucitným projevem si získal sympatie mnoha lidí.⁵¹

Churchill, Židé a sionismus jsou už dlouho předmětem zájmu, ovšem odděleně každý zvlášť. Společně se stávají předmětem zkoumání vzájemné součinnosti pozoruhodného člověka a pozoruhodného národa, jež pronásledovala celá řada naléhavých problémů a sporů. Churchillův život se déle než padesát let vzájemně proplétal se židovskými záležitostmi.⁵²

⁵¹ Borový, František, Winston S. Churchill : Nelítostný zápas, nakladatelství Fr. Borový, Praha, 1947, str. 274

⁵² Gilbert, Martin, Churchill a Židé, nakladatelství BB/art, Brno, 2008, str. 13

4 W. CHURCHILL A JEHO VÝZNAM Z POHLEDU VB

Jako ministerský předseda a ministr obrany měl Churchill od května roku 1940 do července roku 1945 v rukou moc ve stále rostoucí míře. Tak velkou mocí po tak dlouhou dobu v tak koncentrované podobě nevládl pravděpodobně žádný jiný státník v britské historii. Jako první se nabízí otázka, jestli zachránil Británii osobně Churchill? Bylo pro její přežití a konečné vítězství nezbytné jeho vůdcovství? Na tuto otázku nejlépe odpovíme, prozkoumáme-li faktory a síly, které působily v jeho prospěch. Některé vyplývaly z objektivních událostí, jiné z jeho génia a úsilí. Bylo jich deset:

- 1) Jako civilní vůdce Churchill těžil ze změny národního mínění o důvěryhodnosti politiků na jedné straně a vysokých vojenských představitelů na straně druhé. Churchill na to konto prohlásil:

„Skrze nesčetné prostředníky se veřejnosti kázala hloupá doktrína, že ve válečných záležitostech musí mít generálové a admirálové pravdu a civilisté všeho druhu se musí mýlit – noviny ji milionkrát opakovaly v těch nejprimitivnějších podobách.“

- 2) Koncentrace moci v Churchillově osobě, podporovaná všemi stranami, znamenala, že neexistovaly žádné praktické nebo ústavní překážky, které by bránily přijímání správných rozhodnutí. Churchill o všem informoval krále a přistupoval s úctou k parlamentu.
- 3) Churchill měl osobně štěstí v tom, že se ujal moci v zoufalé době, kdy se v jasném světle ukázala holá síla nacistické válečné mašinerie, před níž dříve varoval. S Churchillem v čele měli lidé pocit, že se země zdaleka neřítí hlouběji do propasti, ale že se z ní zvedá, byť jen kousek po kousku.
- 4) Churchill sám začal zuřivou, produktivní aktivitou na Downing Street č. 10 poskytovat ostatním příklad. Bylo 65 let, ale vypadal a hlavně působil jako ztělesněná energie. Pracoval 16 hodin denně a snažil se k tomu přimět i všechny ostatní.
- 5) Pátý faktor představovalo Churchillovo řečnické umění. Zajímavé je, že svou rétoriku zapnul na plné obrátky, právě když Hitler vypnul tu svou. Churchill se stal světovou postavou, která se objevovala v každých novinách a v každém filmovém týdeníku, na které nedosáhla nacistická cenzura. Zatímco Hitler se změnil v troglodyta.

- 6) Jasně si uvědomoval důležitost letectva a uměl rychle využít možnosti, které nabízelo.
- 7) Když nemohla Británie zaútočit na Hitlera, tak Churchill zajistil alespoň, aby byly zasazeny silné rány jeho spojenci Mussolinimu.
- 8) Churchill povzbuzoval Wavella, ať se pustí do Mussoliniho. Wavell tak posléze učinil. O pobřeží Středozemního moře začal Churchill uvažovat jako o „měkkém podbřísku Evropy“ a plánoval, že na ně zaútočí jako na nejsnadnější cestu k nacistickým životně důležitým orgánům.
- 9) Churchill se vždycky rozhlížel po spojencích, velkých i malých.
- 10) Churchill měl zvláštní dar stanovit správně priority. A to je ta nejlepší z možných schopností stánika v době války.

Těchto deset bodů má zásadní roli chceme-li si odpovědět na otázku, zda Churchill zachránil Británii. A odpověď je jasné Ano. Nikdo jiný by to nedokázal. Právě to tehdy cítila velká většina obyvatel VB.⁵³

⁵³ Johnson, Paul, Churchill, nakladatelství Barrister & Principal, Brno, 2010, str.121-137

ZÁVĚR

Churchill vybočoval ze stranického systému, který se ve Velké Británii praktikoval. Šel v otcových šlépějích jako toryovský demokrat, který byl kritický vůči vedení strany konzervativní. Z dosud žijících politických vůdců se Churchill těšil největšímu obdivu. Občas se objeví názor, že Churchillova kariéra po druhé světové válce měla po jeho předchozích úspěších spíš sestupnou tendenci. U muže, který přežil většinu svých vrstevníků, pravděpodobně nepřekvapí, že některé jeho názory budou mladší generací považovány za zastaralé. Churchill vždy sympatizoval se sionismem a svůj odpor k nacismu a antisemitismu dával najevo již od samého zrodu Hitlerova režimu.

Celá Churchillova minulost mu předurčovala vést svůj lid v jeho největším dějinném zápase. V jeho rukou v kritických měsících roku 1940 svoboda a budoucnost lidstva. Na jeho rozhodnutí závisel výsledek se vším tím, co znamenal. Svým správným odhadem situace svými nesmrtelnými projevy v nejtěžších okamžicích i svými nesrovnatelnými vůdcovskými schopnostmi zachránil civilizaci. To je zásluha, kterou v dějinách lidstva žádná jeho chyba smazat nemůže.

V roce 2002, téměř 40 let po smrti, byl Churchill zvolen největším Angličanem všech dob v hlasování, které uskutečnila britská BBC. Navzdory všem jeho chybám, přes jeho arogantnost, výstřednost a nenávisť, kterou vzbuzoval mezi konzervativci a labouristy, zůstala Churchillova pověst téměř nedotčena. V současné době, o dvě generace později, si Churchillův osobní i politický život zachoval svou zajímavost. Churchillův neoblomný vzdor bez ohledu na nepřízeň osudu, jeho víra v konečné vítězství Velké Británie a jeho ohromující válečné projevy povzbudily národ, aby vydržel v boji i v těch nejtěžších dobách druhé světové války. Jeho nenávisť vůči tyranii, pronásledování, nesnášenlivosti a jeho oddanost demokratické svobodě a lidským právům je aktuální dodnes.

Za devadesát let svého života strávil Churchill padesát pět let jako člen parlamentu, třicet jedna let jako ministr a téměř devět let jako ministerský předseda. Byl přítomen nebo bojoval v patnácti bitvách a získal čtrnáct válečných medailí. Byl významnou postavou v první světové válce a dominantní postavou ve druhé. Život Winstona Churchilla je zdokumentován lépe než život kterékoli jiné významné osobnosti dvacátého století.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Literární zdroje:

1. Borový, František, Winston S. Churchill : Nelítostný zápas, nakladatelství Fr. Borový, Praha, 1947
2. Borový, František, Winston S. Churchill : Vzhůru k vítězství, nakladatelství Fr. Borový, Praha, 1948
3. Delaforce, Patrick, „Jen čtyři doutníky denně!“ Winston Churchill, jak ho (asi) neznáte, nakladatelství Brána, Praha, 2007, ISBN 978-80-7243-305-6
4. Gilbert, Martin, Churchill a Amerika, nakladatelství BB/art s. r. o. , Praha, 2007, ISBN 978-80-7381-193-8
5. Gilbert, Martin, Churchill : Život, nakladatelství BB/art s. r. o. , Brno, 2002, ISBN 80-7341-390-6
6. Gilbert, Martin, Churchill a Židé, nakladatelství BB/art s. r. o., Praha, 2008, ISBN 978-80-7381-327-7
7. Gilbert, Martin, Vůle lidu : Winston Churchill a parlamentní demokracie, nakladatelství BB/art s. r. o., Praha, 2008, ISBN 978-80-7381-258-4
8. Haffner, Sebastian, Churchill, nakladatelství Votobia, Olomouc, 1996, ISBN 80-7198-072-2
9. Hickman, Tom, Osobní Winstona Churchilla : Osmnáct let ve střehu, vzpomínky Churchillova bodyguarda, nakladatelství BB/art, Praha, 2007, ISBN 978-80-7381-049-8
10. Johnson, Paul, Churchill, nakladatelství Barrister & Principal, Brno, 2010, ISBN 978-80-87029-87-9
11. Lewis, Brenda, Ralph, Churchill, Ottovo nakladatelství, Praha, 2007, ISBN 978-80-7360-581-0
12. Matějka, Jaroslav, Život sira Winstona, nakladatelství Svoboda, Praha 1968

13. Pelling, H. , W. Churchill , Levné knihy KMa, Český Těšín, 2006, ISBN 80-7309-346-4
14. Persich, W. Churchill zblízka, nakladatelství Orbis, Praha, 1942
15. Ponting, C. , Churchill, nakladatelství BB/art s.r.o. , Brno, 1997, ISBN 80-86070-20-4
16. Richter, O.H., W.S.Churchill, nakladatelství Melantrich, Praha, 1946
17. Roberts, Andrew, Hitler a Churchill, Tajé vůdcovství, nakladatelství BETA, Praha-Plzeň, 2005, ISBN 80-7306-169-4
18. Rose, Norman, Churchill - Nepoddajný život, nakladatelství Agentura cesty, Praha, 1995, ISBN 80-7181-035-5
19. Truchanovkij, V. G. , W. Churchill, Nakladatelství Svoboda Naše vojsko, Praha, 1968
20. Winston, Churchill, Druhá světová válka : III. Díl Velká aliance, nakladatelství Lidové noviny, Brno, 1993, ISBN 80-7106-070-4

Elektronické zdroje:

1. Thoughts, [online]. 2011, [cit. 2. 4. 2011]. Dostupný z WWW: <http://thoughts.forbes.com/thoughts/change-winston-churchill-there-is-nothing>